

AVHANDLINGENS TITTEL

Privat Personforsikring i endring

(Forsikringsvirksomhetens samfunnsmessige betydning gjennom fordelaktige skatteregler, gunstige arveregler og oppfylling av økonomiske behov)

Kandidatnummer: 643

Leveringsfrist: 25.04.08

Til sammen 16.703 ord

03.09.2008

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>HVA ER FORSIKRING</u>	<u>1</u>
1.1	Kjennetegn ved forsikring	1
1.1.1	Premiesystemet i livs- og pensjonsforsikring	2
<u>2</u>	<u>RETTSKILDE OG METODE</u>	<u>3</u>
2.1	Nye virksomhetsregler	5
<u>3</u>	<u>FORSIKRINGSVIRKSOMHETEN SLIK VI KJENNER DEN FREM TIL I DAG</u>	<u>7</u>
3.1	Livsforsikring	7
3.2	Individuell kapitalforsikring	7
3.3	Individuelle rente- og pensjonsforsikringer	8
<u>4</u>	<u>PRIVAT PERSONFORSIKRING I ENDRING</u>	<u>8</u>
4.1	Personforsikring	9
4.2	Om behovet for gjennomgåelse av lovverket. Forsikringsvirksomhetens samfunnsmessige betydning.	10
4.2.1	Sammendrag av utvalgets forslag	17
<u>5</u>	<u>SKATTEREGLER</u>	<u>19</u>
5.1	Nye virksomhetsregler og skattemessige forhold	20
5.1.1	Skattemessige forhold	20
5.2	Utkast til lov om individuell pensjonsordning	21
5.2.1	Ny pensjonssparing med skattefordel i 2008	22

5.3	Arv, begunstigelse	30
5.4	Grunnlag for erverv ved arv;	30
5.4.1	Erverv ved arv og annet erverv etter et dødsfall;	30
5.4.2	Arvefallet og dødsfallet;	31
5.4.3	Slektstarv – ektefellearv – testamentsarv;	31
6	<u>DISPOSISJONER OVER FORSIKRINGEN OG RETTEN TIL SELSKAPETS</u>	
	<u>YTELSER</u>	33
6.1	Særlig om livsforsikringskrav	34
6.2	Disposisjonsprinsippet:	35
6.2.1	Pliktdel	37
6.3	Munkvolddommen	38
7	<u>SALG OG DISTRIBUSJON AV FORSIKRING</u>	51
7.1	Markedsføring og informasjon	51
7.1.1	Former for kapitalforvaltning. Finansieringsselskaper	52
7.2	Om lov om forsikringsformidling	53
7.3	Lov om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner (Konkurransen på finansmarkedet)	54
7.3.1	Bakgrunn for proposisjonen	57
7.3.2	Bedre råd	57
8	<u>OPPSUMMERING</u>	58
9	<u>LITTERATURLISTE</u>	59

1 Hva er forsikring

Det finnes ingen lovfestet definisjon av begrepene forsikring og forsikringsvirksomhet. Man har funnet det for vanskelig å avgrense helt presis hva som er og hva som ikke er forsikring. Dessuten er man etter hvert kommet til at en stram definisjon i en lov kunne låse fast utviklingen på en måte som ikke er hensiktsmessig.

Flere land har i årenes løp forsøkt seg med legaldefinisjon av begrepet forsikringsvirksomhet, men det er bred enighet om at ingen har lyktes i å finne en fullstendig definisjon. Dette er slått fast i rapporten fra de europeiske tilsynsmyndigheters konferanse i 1981.

1.1 Kjennetegn ved forsikring

Grunntanken i all forsikringsvirksomhet er at det skal skje en risikoutjevning mellom forsikringstakere. Forsikringsselskapenes oppgave er å sørge for denne utjevningen. Også i livs- og pensjonsforsikringsselskapene, hvor selskapet forvalter sparemidler for sine forsikringstakere, skjer en risikodekning og -utjevning. Karakteristiske trekk ved avtalen mellom forsikringstakere og selskap er:

Mot avgift (premie) påtar selskapet seg i et bestemt tidsrom et risikoavhengig økonomisk ansvar overfor et antall forsikringstakere/forsikrede – eller en forpliktelse til på avtalt tidspunkt å utbetale et avtalt beløp. Avtalen gjelder bestemte objekter eller forhold. Disse er i avtaleperioden utsatt for et risikoforløp som er bestemt av tilfeldige bevegelser. Risikoen kan vanligvis beregnes ved statistiske metoder. Avtalen angir hvilke utfall av et risikoforløp som medfører plikt for selskapet til å utbetale penger. Avtalen gir også retningslinjer for hvordan størrelsen på erstatningen skal fastsettes.

Noen av de første forsikringsordningene vi kjenner til er bla. gravferdsforsikring og brudeforsikring. Gravferdsforsikring var myntet på at man kunne betale inn et beløp og sikre seg økonomisk at man fikk en begravelse som man mente var seg verdi.

Brudeforsikring var en forsikring foreldrene gjerne kjøpte til sine døtre for å sikre dem økonomisk månedlige utbetalinger i tilfelle de ble tidlig enker eller var så uheldige å gifte seg med drukkenbolt som drakk opp hele innholdet lønningsposen.

1.1.1 Premiesystemet i livs- og pensjonsforsikring

Når et livsforsikringsselskap inngår en avtale med en forsikringstaker, forplikter det seg til å utbetale bestemte ytelser – en engangsyttelse ved død eller når en bestemt alder oppnås, eller periodiske ytelser som pensjon eller uførerenter. Premien som skal betales er også avtalt. Og de er fastsatt slik at de skal kunne gi dekning for de ytelser som er avtalt – samtidig som selskapet får dekket sine omkostninger ved å inngå og administrere polisen. Den formel som brukes når premier beregnes, inneholder mål for ”grunnlagselementene”. De sentrale elementene er en rentesats for avkastningen av de innbetalte premier, en dødelighet for dem som forsikringsformen omfatter, og omkostninger for forsikringsordningen. Forutsetningene for grunnlagselementene vil – sammen med vilkårene for den enkelte forsikringsform, alder, forsikringstid og premiebetaling – avgjøre premiens størrelse.

Når det gjelder premieinnbetalingen, er ytterpunktene en engangspremie ved tegning av forsikringen og betaling av premie i hele forsikringstiden. I noen forsikringsformer har forsikringstaker anledning til å si opp forsikringen og få utbetalt de opptjente rettigheter – polisens ”gjenkjøpsverdi”. Dette vil som regel være brutto premiereserve. I andre tilfeller blir forsikringen redusert til en ”fripoliserverdi”. Dette er en fullt betalt forsikring av samme art og med samme forsikringstid som den opprinnelige polisen, men med lavere forsikringssum eller pensjonsbeløp.

1.1.1.1 Premiereserve

Det er et avgjørende skille mellom forsikringer som inneholder sparing, og forsikringer som inneholder rene dødsrisikoer. Der det inngår sparing, spiller renten en vesentlig rolle ved premiefastsettelsen. Den enkelte forsikrings "konto" i selskapet er dens premiereserve. Dette er ikke en konto for "opprentede" premier, men en gjennomsnittsverdi av forsikringen når det foruten forrentningen er tatt hensyn til den dødsrisiko som er forutsatt. Disse premiene skal avsettes i et forsikringsfond.

¹

2 Rettskilde og metode

Ny lov om forsikringsvirksomhet av 10. juni 2005 nr. 41 erstatter Lov av 10. juni 1988 nr. 39 om forsikringsvirksomhet. En første gjennomgang viser at det ikke er foretatt store endringer i forhold til privat pensjonsforsikring. Noen få endringer av betydning kan likevel nevnes:

Loven trer i kraft 1. juli 2006. Overgangen til nye virksomhetsregler skal skje per 1. januar 2008. Det er adgang til å holde eksisterende individuelle kontrakter i egen portefølje med overskuddsdeling etter 1. januar 2008.

Kravet om skille mellom fondsforsikringsselskaper og vanlige livsforsikringsselskaper oppheves 1. juli 2006.

For individuelle kontrakter, herunder fripoliser og pensjonskapitalbevis, som har vært i selskapet i minst 12 måneder, skal hele kontraktens andel av kursreserven følge med ved flytting med virkning fra 1. juli 2006. Hvis kontrakten har vært i selskapet i mindre enn 12 måneder, følger etter de nye reglene ikke andel av kursreserven med ved flytting.

¹ NOU 1983:52 s 148

Finansdepartementet fremmet også nye regler for forsikringsselskapers kapitalforvaltning. De nye reglene legger til rette for at kundenes og forsikringsselskapets midler kan forvaltes ulikt, og at også kundemidler tilhørende forskjellige kontrakter kan forvaltes ulikt.

Både kapitalforsikring og livrenteforsikring er omfattet av begrepet livsforsikring, jfr. Lov om forsikringsavtaler av 16. juni 1989 nr 69 (FAL) med endringer, sist ved lov av 29. april 2005 nr. 22 (i kraft 1. januar 2006) Lovens del B kap.10, omhandler personforsikringsdelen, jfr. § 10-1. Lov om Forsikringsavtaler av 16. juni 1989 nr 69 er i stor grad basert på utredningene i NOU 1983:56, Lov om avtaler om personforsikring og NOU 1987:24, Lov om avtaler om skadeforsikring. Lovutvalget la opp til at det skulle gis to forskjellige lover om for personforsikring og skadeforsikring. I Ot.prp.nr. 49 (1988-89) Om lov om forsikringsavtaler foreslo departementet at det skulle gis en felles lov for forsikringsavtaler. Lovutkastene i de to utredningene ble i stor grad harmonisert med hverandre.

Loven av 1989 gir forsikringstakeren, sikrede, forsikrede og andre berettigede et sterkere vern enn forsikringsavtaleloven av 1930. En rekke av bestemmelsene inneholder relativt skjønnsmessige avgrensninger ved bruk av begreper som ”særlige forhold”, ”rimelig”, ”forholdene ellers” og ”vesentlige begrensninger”. Det ble derfor ventet at loven ville føre til en sterk økning av tvister for domstolene. Dette har ikke slått til. Antall saker som bringes inn for Forsikringsskadenemnda, Avkortningsnemnda og selskapenes interne klageordninger har imidlertid økt betraktelig. En av grunnene til denne reaksjonen kan være at forsikringsretten er underlagt vanlig juridisk metode. Lovtekster og lovforarbeider, forskrifter fra departementer, rettspraksis osv. har alltid vært sentralt for i driften av forsikringsvirksomhet fra forsikringsselskapenes side. Forvaltningspraksis blir da viktig i denne sammenheng.

Etter FAL § 11-1 har forsikringsselskapene en vidtrekkende informasjonsplikt i forbindelse med tegning av personforsikring. Lovteksten utdypet dette ved at det presiseres at forsikringstakeren skal få råd om dekning av sitt foreliggende forsikringsbehov. Lovgiver

stiller her krav til informasjon som skal gis fra selskapets side. I dette ligger det en forutsetning om at selskapene må sørge for at de som skal gi veiledning ved salg av forsikring, må ha et kunnskapsnivå som gjør dem i stand til å gi den informasjonen bestemmelsen krever. For å kunne gi riktige og gode råd til forsikringstaker er det blant annet en forutsetning å ha god kjennskap til de sentrale delene av familieretten, arveretten og forsikringsretten. Dette viser at annet rettskildemateriale kan ha stor innvirkning på forsikringsretten, og den juridiske metode blir en anvendelse av prinsippene i rettskildelæren på det foreliggende saksforhold.

2.1 Nye virksomhetsregler

Når den nye forsikringsloven trådte i kraft erstattet den Forsikringsvirksomhetsloven av 10.juni 1988 nr. 39. Den nye forsikringsloven innebærer for det første en lovteknisk og redaksjonell opprydning i lovgivningen på forsikringsområdet etter flere omfattende lovendringer de senere år. For det annet er det i tre kapitler i loven gitt ny lovgivning, og da er spesielt kapittel 9 verdt å merke seg. Dette kapitlet inneholder et modernisert regelverk for livsforsikring.

Forsikringsloven med tilhørende overgangsregler ble satt i kraft 1. juli 2006. Når det gjelder Kapittel 9 om livsforsikring er det behov for en overgangsperiode, slik at det skjer en samlet overgang fra gjeldende til ny virksomhetslovgivning for samtlige livsforsikringsselskap. Finansdepartementet har bestemt at bla. kapittel 9 først skulle tre i kraft 1.januar 2008.

Hovedhensikten med de nye reglene er at den bla. skal skape et klarere skille mellom kundemidler og selskapsmidler. Videre skal den skape et klarere skille mellom kundens risiko og selskapets risiko. Til sist skal den bidra til mer gjennomsiktig prising, og dermed større konkurranse.

Tidligere utvalg som har utredet og vurdert nye avtaler for forsikringsbransjen har hele tiden hatt som mål at kundens midler skal ivaretas på en best mulig måte for kunden selv.

De nye reglene medfører at dagens overskuddsmodell med en deling av overskuddet mellom kunde og selskap vil opphøre for alle nye produkter. For garanterte produkter solgt fram til 1. januar 2008 har selskapene fortsatt anledning til å benytte dagens overskuddsdeling. For nye produkter må selskapet dekke underskudd på administrasjon og risikoresultatet selv.

Videre skal fondsforsikring kunne drives i samme selskap som tradisjonell livsforsikring. Det er også her utarbeidet nye regler for inndeling av forvaltningskapitalen mellom kundens midler og selskapets midler. Det er også åpnet opp for at mulighet for kunden til å tilpasse seg kapitalforvaltning i tradisjonelle pensjonsforsikringselskaper.

Endringene medfører at det må bli mer fokus på prisingen og lønnsomheten i fremtidens produkter. Den transparente prisingen vi her er vitne til, vil med tiden vise om dette er en positiv eller negativ utvikling for kundene. Vil forsikringselskapene bli for like andre børsnoterte investeringsselskaper, eller vil den gjennomsiktige prisingen skape en større trygghet for kunden. Hovedhensikten vedrørende forsikring fra myndighetenes side er og har alltid vært at kunden skal ha en trygghet som må beskyttes.

Selv om det ikke er de store endringene i 2005-loven for privat personforsikring med tanke på loven av 1911 ser vi her et tydelig skille på gammel og ny struktur, særlig med tanke på fleksibiliteten for kunden som har blitt større. Kundenes mulighet til å velge investeringsløsninger er blitt uendelig stor, og selskapenes mulighet til å tilby produkter i forskjellige segmenter er økt tilsvarende. Umiddelbart ser dette ut som en vinn-vinn situasjon for begge parter, men her mener jeg det er viktig å se tilbake på tidligere lovgivnings anbefalninger om selskapenes sosiale ansvar for å ivareta kundenes behov for pensjonssparing og ikke kun se hen til muligheten for rask profitt og god avkastning på bekostning av den risiko dette innebærer for kunden.

3 Forsikringsvirksomheten slik vi kjenner den frem til i dag

3.1 Livsforsikring

Tre faktorer har særlig påvirket virksomheten i livs- og pensjonsforsikring i vår tid. Den voksende økonomiske velstanden har økt både behovet og muligheten for å sikre seg økonomisk gjennom de ordninger selskapene tilbyr. Den sterke inflasjonen har gjort det til en viktig oppgave for selskapene dels å sørge for kapitalforvaltning og tilbakeføring av midler som mest mulig kan oppveie nedgangen i ytelsenes realverdi, og dels å utvikle indeksregulerte forsikringsformer.

Da Folketrygden ble innført i 1960-årene, måtte selskapene tilpasse sine ordninger til en ny sosialpolitisk situasjon. Men det viste seg raskt at interessen for individuell og kollektiv livs- og pensjonsforsikring ikke ble svekket. Fortsatt er dette et aktivt marked. Og det trygdefinansieringsutvalget som Regjeringen oppnevnte høsten 1982, fikk i oppdrag å utrede om enkelte ytelser kan overføres fra trygd til forsikring.

3.2 Individuell kapitalforsikring

Livsforsikringspremier har hatt en skattefordel siden 1911. En ny markedssituasjon oppsto i 1969, da banksparing ble knyttet til de samme skatteregler – den gangen med skattefrihet for premien opp til en bestemt grense.

De tradisjonelle forsikringsformer er ren dødsfallsforsikring med eventuell utbetaling i den avtalte forsikringstid og sammensatt livsforsikring hvor summen utbetales enten ved død eller på et avtalt tidspunkt. Flere kombinasjoner finnes – for eksempel med en høyere sum til utbetaling i de første årene av forsikringstiden.

Flere former for kapitalforsikring kan tegnes med automatisk regulering. Da forhøyes enten premien eller forsikringssummen årlig i takt med Folketrygdens grunnbeløp eller med utviklingen i konsumprisindeksen. De økte ytelsene som sikres på denne måten blir stadig dyrere, fordi den premiebetalingstid som står igjen blir stadig kortere. Forsikringssummen

vil altså stige i lavere takt enn premien. Overskuddet – først og fremst renteoverskudd – tilbakeføres som ”garantert tillegg” til forsikringssummen. For både kapital- og pensjonsforsikring kan det avtales fritak for premiebetaling ved uførhet.

3.3 Individuelle rente- og pensjonsforsikringer

Det sikres utbetaling av periodiske ytelser. Disse kan være livsvarige fra det tidspunkt som er avtalt, eller ha en begrenset varighet. Ytelsene kan være som alderspensjon, forskjellige former for etterlattepensjon og invalidepensjon. Slike former kan kombineres.

Ved skatteligningen kan det gjøres fradrag for premien til pensjonsforsikring som er utformet etter bestemte regler. Det som er sagt ovenfor om regulerbare forsikringer og om tilbakeføring av overskudd, gjelder også for pensjonsforsikringer.

2

For å kunne svare på spørsmålene jeg har stilt ovenfor må vi se på utviklingen frem til i dag hvor jeg mener endrede produkter fra forsikringsselskapenes side, samt endrede produktregler fra myndighetenes side, kan komme til å spille en stor rolle på personforsikringens spesialområder, slik som fordeler med å kunne begunstige hvem man måtte ønske til en utbetaling på personforsikring, og gunstige skatteregler, slik som fradrag for innbetaling til Individuelle pensjonsavtaler etter skatteloven (IPA) og utsatt skatt på både avkastning på IPA, livrente og fondsbytte i Unit Link.

4 Privat personforsikring i endring

Er det sosiale aspektet ved forsikringstanken for private pensjonsforsikringer i ferd med å bli visket ut, eller er endringene nettopp med på å opprettholde denne sosiale grunntanken?

² NOU 1983:52 s. 117

Livs- og livrenteforsikring har i en årrekke stått i en særstilling både når det gjelder formues- og inntektsbeskatning. Myndigheten har gjennom lempelige skatteregler ønsket å stimulere den oppsparing og trygging som skjer gjennom livsforsikring.

Personforsikring kan deles i to kategorier: individuelle og kollektive avtaler. Jeg vil i følgende oppgave konsentrere meg om hvordan produkt- og regelendringene innvirker på de individuelle avtalene.

4.1 Personforsikring

FAL § 10-2 definerer hva som omfattes av personforsikring. Forsikring som kommer til utbetaling med et forhåndsbestemt beløp ved død, invaliditet/uførhet eller når den forsikrede når en viss alder, kalles *kapitalforsikring*. Vanligvis betales beløpet som en engangssum, men etter definisjonen omfattes også forsikringer hvor utbetalingen deles opp i terminer. Den avgjørende forskjellen i forhold til *livrenteforsikring* er at det samlede beløp er begrenset på grunnlag av premieinnbetaling og avtale om forsikringssum. Ved livrente er størrelsen på de samlede utbetalinger avhengig av den forsikredes levealder og beløpene utbetales alltid terminvis, for eksempel månedlig. I enkelte tilfeller avtales det at ytelsene opphører ved en viss alder. Dersom forsikrede dør kan samlet utbetalt beløp bli lavere enn premiebetalingen skulle tilsi, og dersom forsikrede lever lenge kan samlet utbetalt beløp bli høyere, (såkalt livsgevinst). Mot særskilt premie kan imidlertid de etterlatte sikre seg at innbetalt kapital fradratt allerede utbetalte terminer tilfaller dem, (såkalt tilbakebetalingsrett).

Forsikring kan defineres som overføring av risiko – mot vederlag – for at bestemte begivenheter skal inntreffe. Ren forvaltning av penger faller utenfor lovens virkeområde. Livsforsikringsprodukter består ofte av en kombinasjon av pengeforvaltning og et risikoelement. Slike produkter omfattes i sin helhet av loven.

Det gjelder særlige regler for eksisterende portefølje av individuelle livsforsikringskontrakter med kontraktfastsatte forpliktelser, jfr. forskriften til Ny forsikringslov § 7-1.

Kravet om skille mellom fondsforsikringsselskaper og vanlige livsforsikringsselskaper oppheves 1. juli 2006. Medfører denne endringen at livsforsikringsselskapene utilsiktet er i ferd med å akseptere en vridning av sine fordelaktige betingelser med hensyn til arve- og skatteregler?

4.2 Om behovet for gjennomgåelse av lovverket. Forsikringsvirksomhetens samfunnsmessige betydning.

Forsikringsvirksomhet var regulert i lov av 29. juli 1911 om forsikringsselskaper. I lovens § 1 var det bestemt at forsikringsvirksomhet – bortsett fra anstalter som garanteres eller styres av staten eller kommune – bare kan drives av aksjeselskaper og av gjensidige selskaper.

Etter § 2 måtte et forsikringsselskap ikke drive annen virksomhet enn forsikring. Et selskap som overtar livsforsikring, kunne ikke drive annen forsikringsvirksomhet, bortsett fra invaliditetsforsikring og annen virksomhet som naturlig hører sammen med livsforsikringsvirksomhet. Men Forsikringsrådet kunne i særlige tilfelle – etter en lovendring fra 1969 – samtykke i at et selskap på nærmere fastsatte vilkår medvirket ved forsikringsvirksomhet som drives av et annet selskap.

Den form for markedsføring som selskapene skulle drive måtte bære preg av at de skulle utføre samfunnsmessige servicefunksjoner. Den samfunnsmessige karakter av virksomheten måtte utdypes og komme klart til uttrykk gjennom den lovgivningen som regulerte den.

Det ble sagt at følgende mål for forsikringsvirksomheten bør legges til grunn for utredningen:

Forsikringen skulle dekke reelle behov for økonomisk trygghet ved skade på liv, helse og eiendom. Videre skulle forsikringsvirksomheten drives effektivt og uten sløsing med ressurser. Prisen på forsikringstjenester skulle være lavest mulig, men likevel gi nødvendig sikkerhet og dekning for service. Forsikringsvirksomheten skulle drives på en demokratisk måte, bl.a. slik at de folkevalgte organer ble sikret tilstrekkelig kontroll over forsikringsvirksomheten og kapitalforvaltning.

Det ble lagt vekt på den store betydning forsikringsvirksomheten hadde for allmennheten, og det ble således presisert at det måtte føres et effektivt tilsyn som skulle omfatte all virksomhet; livs- og skadeforsikringsselskaper, samt pensjonskasser.

Den sterke omformingen av samfunnet som har funnet sted i tiden etter 1911, har medført at den foreliggende lovgivningen ikke lenger var tidsmessig. Dette gjaldt ikke bare de bestemmelser som regulerte de mer tekniske sider ved forsikringsselskapenes virksomhet, men i høy grad også utformingen av de bestemmelser som skulle gjenspeile forsikringsselskapenes samfunnsmessige oppgaver og deres plass i et moderne samfunn.

Det har gjennom flere år vært arbeidet med spørsmålet om en revisjon av forsikringslovgivningen. I 1947 ble det oppnevnt et utvalg som skulle komme med forslag til nye lovbestemmelser om livsforsikringsselskaper. Utvalgets utredning forelå i 1953, og proposisjonen ble fremmet i 1957. I vårsesjonen 1961 ble det bestemt at proposisjonen ikke skulle behandles av det sittende Odelsting. Dette hadde bl.a. sammenheng med spørsmålet om en eventuell norsk tilslutning til datidens Fellesmarkedet.

Noen sentrale spørsmål utvalget av 1947 ble bedt om å utrede, ser vi er gjeldende også i forhold til nåtidens forsikringsordninger. Blant annet om det var hensiktsmessig å opprettholde prinsippet om uforanderlig nominell premie gjennom hele forsikringstiden. Et alternativ til gjeldende premiesystem kunne for eksempel være at premiene ikke holdes konstante (med garantert tillegg på grunn av renteoverskudd), men følger utviklingen opp

og ned. Videre skulle det utredes hvordan man skulle forholde seg når det ble stort avvik mellom grunnlagsrente og markedsrente.

Spørsmålet om selskapene skulle kunne konkurrere om omkostningstillegget i premiene ble også bedt om å utredes. Det ble foreslått som en mulighet for eksempel at det skulle holdes felles nettopremier, mens bruttopremiene varierte.

Disse spørsmålene var kanskje mer treffende og aktuelle enn utvalget kunne forestille seg i 1947. Utviklingen har gått i nettopp den retningen som skisseres ovenfor. I deler av sparetilbudene fra forsikringsselskapene har man bla. ikke lenger garantert avkastning, men følger børsutviklingen, samt at differensiert omkostningsfaktor er blitt et sterkt salgsargument. Med inntreden av ny forsikringslov i kraft fra 1. januar 2008 er det også satt en stopper for overskuddsdeling som i alle år har vært et sentralt element i personforsikring. Det nye regelverket legger i stedet til rette for et tydeligere skille mellom kundens og forsikringsselskapets midler.

Etter krigen oppnevnte Regjeringen Livsforsikringskomiteen av 1947. Denne leverte sin utredning i 1953 – med utkast til Lov om Livsforsikringsvirksomhet. Saken ble fremmet for Stortinget i 1957 – Ot.prp. nr 45 (1957). Behandlingen ble imidlertid utsatt, og regjeringen fremmet lovforslaget på ny med noen endringer i februar 1958 – Ot.prp. nr 36 (1958). Også dette lovforslaget ble utsatt, fordi man først ønsket å se om en norsk tilslutning til Det europeiske fellesskap, som da var blitt aktuelt, ville innvirke på forsikringslovgivningen.

3

I 1978 oppnevnte regjeringen forsikringslovutvalget (Harlem-utvalget) for å gjennomgå lovgivningen for forsikringsselskaper (1911-loven) med henblikk på å legge frem utkast til

³ Ot.prp.nr 45 (1957)

nye lovbestemmelser på området. Harlem-utvalget la frem sin innstilling Forsikring i Norge i desember 1983 (NOU 1983:52).

Tankegangen i Ot.prp. nr 45 (1957) ser vi videreført i NOU 1983:52 som tar for seg utkast til ny Lov om forsikringsvirksomhet, og de anbefalinger som utvalget la frem, tok sikte på å fremme en fortsatt sunn utvikling av forsikringsvirksomhet i Norge. En sunn utvikling mente man innebar at selskapene som arbeider i det norske forsikringsmarked, til enhver tid skulle kunne tilby alle (privatpersoner, organisasjoner og bedrifter m.m.) å få dekket sine ulike behov for forsikringer til en premie som er rimelig – både ved at den skulle gi tilstrekkelig sikkerhet for at selskapet kunne oppfylle sine forpliktelser, og ved at den ikke var høyere enn nødvendig ved en rasjonell drift av selskapet. Dette hovedmål mente utvalget best kunne oppnås ved en effektiv konkurranse, kombinert med at forsikringsvirksomhet bare kunne drives med tillatelse fra myndighetene og er underlagt offentlig tilsyn. Slik skulle man også markere den sosiale side ved forsikringsvirksomheten.

Utvalget hadde i tillegg til det som er referert ovenfor samlet seg om et knippe prinsipielle betraktninger som har preget dets arbeid med en ny Lov om forsikringsvirksomhet. Man mente at forsikring er en samfunnsfunksjon som skal gi økonomisk trygghet i de situasjoner og de former som er bestemt mellom selskaper og forsikringstakere.

For å kunne fylle sin samfunnsfunksjon måtte selskapene se sin virksomhet i et større tidsperspektiv, og det måtte stilles større krav til deres økonomiske sikkerhet enn man kunne forlange av de fleste andre virksomheter. Samfunnet er interessert i at forsikringsvirksomheten har en varig karakter.

Offentlig tillatelse til å drive forsikring og offentlig tilsyn med selskapene skulle gi samfunnet en innflytelse på utviklingen av forsikringsvirksomheten, best mulig sikre at bare selskaper med solide økonomiske grunnlag blir etablert, medvirke til at selskapene arbeidet slik at de kunne oppfylle sine forpliktelser og også ellers betjene sine forsikringstakere tilfredsstillende.

Den nye loven mente man i prinsippet burde gjelde all forsikringsvirksomhet. Uansett hvilken form det ble drevet i, vil samfunnets hovedinteresse være den økonomiske sikkerhet. Og for forsikringstakere/forsikrede ville det være en fordel at all slik virksomhet var underlagt den samme lov.

Offentlig tillatelse til å drive forsikring gjorde dette til en særlig rettighet som dels legger sterkere samfunnsmessige forpliktelser på forsikringsselskapene enn på annen næringsvirksomhet, og som dels berettiger mer omfattende offentlig kontroll av virksomheten.

En sunn utvikling av forsikringsvirksomheten i Norge burde – innenfor de rammer som den nye loven skulle sette – være et felles ansvar for selskapene og myndighetene. Det enkelte selskap, forsikringsnæringen og tilsynet må vurdere de situasjoner og behov som oppstår, og – hver for seg eller i samspill – treffe nødvendige tiltak.

Dette ansvaret uttrykkes ved at den lov som ble foreslått av utvalget, i flere sammenhenger ikke inneholder detaljerte regler – men angir de hovedkrav som stilles til selskapene, og de hovedlinjer som myndighetene skulle følge i sitt tilsyn med virksomheten. Dermed mente man at man også under andre forhold enn dagens, ville man kunne unngå at loven ville hemme en fremtidig utvikling av forsikringsvirksomheten i vårt land.

Mens denne revisjon av loven pågår, så man at det skjedde større forandringer i norsk forsikring enn på lange tider. Utvalget mente myndighetene burde møte forandringene med en våken og fleksibel holdning. Også dette mente man talte for at mange av de detaljregler som vil måtte trenge, ikke skulle stå i loven, men blir gitt med hjemmel i denne og på grunnlag av de prinsipper og krav som loven fastsatte.

Utvalget tok altså sikte på større fleksibilitet. Denne skulle kombineres i lovforslaget med mer klare generelle krav til selskapene og mer omfattende hjemmel enn for Forsikringstilsynet til å gripe inn i et selskaps disposisjoner.

Den funksjon som selskapene utfører, mente man på mange måter hadde en sosial karakter. Men samtidig påpekte man at selskapenes arbeidsmåte er forretningsmessig – med de krav til rasjonell drift og lønnsomhet som det innebærer. Lovgivning og tilsyn burde fremme en fornuftig balanse mellom disse to sider ved forsikringsvirksomheten.

Forsikring er i Norge organisert i flere ulike former som arbeider i konkurranse med hverandre. Dette er et verdifullt trekk som utvalget ønsket å legge vekt på og bevare. Det mente man også var en vesentlig grunn til at en nasjonalisering av forsikringsvirksomheten ikke har meldt seg som aktuelt debatttema. Utviklingen hadde imidlertid medført en stadig sterkere konsentrasjon med færre enheter i norsk forsikring. En sunn utvikling ville bl.a. forutsette en tilstrekkelig konkurranse i markedet. Myndighetene måtte bidra til dette, samtidig som man måtte påse at et varig, solid grunnlag for norsk forsikringsvirksomhet ble sikret.

Det ble påpekt at retten til å drive forsikringsvirksomhet også medførte en oppsamling og styring av kapital. Den innflytelse dette gir, måtte reguleres på en rimelig måte. Forvaltningen av kapitalen måtte ha som formål å befeste den økonomiske trygghet for forsikringstaker/forsikrede, samtidig som den skulle skjje innefor de rammer som den økonomiske politikken setter.

De styrende organer i et forsikringsselskap burde settes sammen slik at de skulle avspeile selskapenes virksomhet og kundestruktur. Ikke bare i gjensidige selskaper burde forsikringstakeren ha en mer direkte innflytelse enn det var vanlig at kunder i andre økonomiske virksomheter hadde. En bredde i styringsorganene mente man også var naturlig på bakgrunn av den kapital som selskapene forvalter.

Her stiller det seg flere spørsmål jeg mener det er viktig å fremme. Vi ser i dag at forsikringsselskapene utfordrer tidligere regelverk ved å ha så lav forsikringsdekning som mulig i sine produkter. Enkelte personforsikringsprodukter selges med 0 % garantert rente. Man er altså sikret innskuddet (etter fradrag av omkostninger). Dette til tross for at forsikringsdekningen i produktene har vært et krav fra myndighetens side for å kunne selge et produkt som forsikringsprodukt med de gunstige betingelsene dette har innebært. Det kan spekuleres i om den senere tids endringer fra myndighetenes side er et utslag av forsikringsselskapenes stadige produktutvikling hvor man har utfordret tidligere regelverk. Jeg finner spesielt å kunne nevne fjerning av skattefradrag for innbetaling til Individuell pensjonsavtale etter skatteloven (IPA) etter tidligere Lov om skatt og formue og inntekt av 26. mars 1999 nr. 14. Dette mener jeg var et produkt som i stor grad oppfylte kravene til å befeste den økonomiske tryggheten for forsikringstaker. En IPA kunne først komme til utbetaling fra 64 år, jfr. Finansdepartementets forskrift til skatteloven – FSFIN 19. november 1999 nr 1158 - § 6-47-12, med mindre forsikringstaker tilhørte særskilte yrker med lavere pensjonsalder. Da kunne det avtales lavere pensjonsalder. Investert beløp i IPA kunne ikke gjenkjøpes, jfr. forskriftens § 6-47-7. Maksimal fradragsramme for innbetaling var begrenset til kr 40.000. Slik dette produktet var utformet mener jeg dette var et godt produkt for å sikre seg økonomisk ved pensjonsalder også for de som i utgangspunktet ville få en lav eller midlere pensjon fra folketrygden og/eller arbeidsgiver. Produktet ble likevel fjernet av regjeringen under påskudd om at dette produktet ble brukt til skatteplanlegging av folk med god økonomi. Etter påtrykk fra forsikringsselskapene om at kunder som hadde investert i dette produktet ikke var verken formuende eller høyinntektsgrupper har det i ettertid riktignok blitt innført en ny individuell pensjonssparing etter skatteloven gjeldende fra 2008, men årlig fradragsramme for innbetaling er redusert til kr 15.000.

⁴ NOU 1983:42 s.113

Livrenten ble også nærmest uten forvarsel endret fra regjeringens side midt i skatteåret. Kapitalverdien av livrente ble frem til 31.12.06 ikke skattlagt som formue selv om renteutbetalingen var påbegynt. En forfalt livrentetermin var derimot skattepliktig formue. Fra og med 01.01.07 ble livrenten innberettet som formue i sin helhet. Kun innbetalinger foretatt før 05.10.06 ble fritatt for formuesbeskatning for inntektsåret 2007 jfr. Finansdepartementet.

4.2.1 Sammendrag av utvalgets forslag

Utvalget legger altså frem et utkast til en ny Lov om forsikringsvirksomhet som kan avløse Lov om forsikringsselskaper av 29. juli 1922 – med senere endringer. På grunnlag av de vurderinger som utvalget hadde foretatt av forsikringsvirksomheten i vårt land, ville det ikke fremme forslag om grunnleggende forandringer. De fleste av forslagene til nye bestemmelser eller ny praksis innebar en tilpasning til de endringer som var skjedd i samfunnet og i forsikringsvirksomheten. Denne utviklingen ser vi også i dag vedrørende privat pensjonsforsikring. Nye virksomhetsregler gjeldende fra 2008 har liten innvirkning på dagens regelverk vedrørende produktene i privat pensjonsforsikring. Det kan heller synes som om endring av regelverket for private pensjonsprodukter endrer seg ved at myndighetene ønsker å korrigere den økonomiske pengestrømmen ved utviklingen i samfunnet som igjen setter dagsorden for utviklingen i forsikringsvirksomheten.

4.2.1.1 Forsikringsbehov og – tilbud

Utvalget bemerket i sin utredning at de fant det bemerkelsesverdig at innføringen av Folketrygden i 1967 ikke kom til å svekke interessen for privat forsikring. Vi ser den samme utviklingen i dag med ny Folketrygd på trappene tenkt innført i 2010, at interessen for pensjon og særlig privat pensjonssparing er større enn noen gang. Folks bevissthet rundt hva de (ikke) sitter igjen med ved pensjonsalder er stadig økende, og flere ønsker å bidra privat for å finansiere sin egen alderdom.

Også i 1983 ser vi at utvalget nevnt ovenfor kommenterer offentlige utredninger som kan få betydning for livselskapenes virksomhet og deres forsikringstakere. Det ene er Skattekommisjonen som i sitt mandat bl.a. hadde fått i oppdrag å vurdere de gjeldende fradragsregler i skattesystemet. Dette ser vi, som nevnt ovenfor, i dag har blitt en viktig utfordring for livsforsikringsselskapene. Gunstige skatteregler er fjernet eller redusert til det ubetydelige. Den andre var Trygdefinansieringsutvalget som bl.a. skulle utrede om noe av trygdesystemet kan avlastes ved å overføre oppgaver til forsikring. Det siste ser vi i dag utfallet av ved innføring av Lov om obligatorisk tjenestepensjon (OTP-loven) av 21. desember 2005 nr. 124, i kraft 1. januar 2006 hvor arbeidsgiver har blitt pålagt oppgaven ved å sikre sine arbeidstakere pensjon, slik at man får en vridning av pensjonssparing lovpålagt til privat sektor, noe som igjen kan avlaste Folketrygden.

Utvalget kommenterte videre at det kan tenkes tilbudt innen de enkelte områder av livs- og pensjonsforsikring ordninger som skulle ta sikte bare på nominelle ytelser, og som dermed vil være billigere for forsikringstakeren. Datidens gjeldende lov hindret imidlertid ikke slike ordninger som innebar en variabel premie ved at elementene i premieberegningen ble forandret i takt med utviklingen. Utvalget bemerket imidlertid at dette er et eksempel på hvor viktig fullstendig informasjon er. Den forsikringstaker som interesserte seg for et slikt billigere alternativ, måtte klart få vite hva forskjellen mellom den og en tradisjonell forsikring er.

Selv om en forsikring som ikke vil gi noe mer enn det opprinnelige avtalte beløp kan være bedre enn ingen forsikring, og i noen tilfeller kunne passe bedre for det aktuelle behov, antok utvalget at det ville være uheldig om selskapene skulle kunne utvikle noe slikt stort ”billigmarked”. Utvalget mente dette kunne tenkes å skje dersom nominelle dekninger skulle vise seg å være lettselgelige. Her mente man at dette understreker hvor viktig det er at selskapene også følte ansvar for en konkret vurdering av den enkelte forsikringstakers behov, slik at færrest mulig kommer i skade for å velge feil forsikring.

5 Skatteregler

Skatt er en meget vesentlig faktor i både den offentlige og i den private økonomien. Det er derfor ikke underlig at prinsippene for utskrivning av skatter vekker stor interesse, både blant politikere og blant skattebetalerne. Et grunnleggende spørsmål er hva som er formålet med skattleggingen. Det sentrale vil vel være i de fleste tilfeller å skaffe rom i økonomien for offentlig aktivitet (fiskalt formål). Når skattesystemet først finnes, kan det imidlertid tenkes brukt til en rekke andre formål (ikke-fiskale formål): Man kan gi gunstige skatteregler for å stimulere en eller annen aktivitet, for eksempel øke investeringene generelt eller i visse bransjer eller i visse regioner av landet spesielt (eksempel: distriktsskatteloven av 1969 som ble opphevet i 1991). Eller man kan gi ekstra strenge regler for å motvirke en type aktivitet (eksempler: CO₂-avgiften iht. lov 21. desember 1990 nr. 72 og andre miljøavgifter; tobakksavgift, bensinavgift, alkoholavgift). Spesielt etter annen verdenskrig har lettelser i inntektsskatten vært brukt som stimulanstiltak. En erkjennelse som lå til grunn for skattereformen 1992, var at inntektsskattesystemet ofte er et dårlig virkemiddel: Det treffer nokså tilfeldig, og en rekke særregler som er begrunnet i annet enn fiskale hensyn, leder til at systemet blir meget komplisert og får uoversiktlige virkninger, noe som igjen åpner for skatteplanlegging.

Livs- og livrenteforsikring har i en årrekke stått i en særstilling både når det gjelder formues- og inntektsbeskatning. Myndighetene har gjennom lempelige skatteregler ønsket å stimulere den oppsparing og trygging som skjer gjennom livsforsikring.

Høsten 1986 ble skatteloven endret slik at beskatningen av individuelle livsforsikringer med oppsparing ble vesentlig skjerpet. Hensikten var at avkastningen på de beløp som er oppspart på en livsforsikring, skattemessig skal likestilles med renteinntekter ved for eksempel banksparing. Fra og med 1992 kom endringene som gjorde slutt på skattefradrag for premier til livs- og livrenteforsikringer

5.1 Nye virksomhetsregler og skattemessige forhold

Nye virksomhetsregler åpner for adgang til å kunne tilby kapitalforvaltningsprodukter i livsforsikringsselskap som tidligere ikke har vært mulig. Tradisjonelle livsforsikringsselskap har frem til ny forsikringslov trådte i kraft kun hatt tilgang til å selge produkter med garantert avkastning som i tillegg også måtte inneholde et forsikringselement.

5.1.1 Skattemessige forhold

Innenfor visse grenser er det skattereduksjon eller skattefrihet for premier til livs- og pensjonsforsikring. Dessuten er det ikke skatt på innbetalt beløp som utbetales i livsforsikring. Skattereglene uttrykker et positivt syn på den økonomiske sikring som oppnås til fordel for personer og grupper, og på den oppsparing som skjer til fordel for samfunnet. Tegningsresultatene som selskapene således har oppnådd gjennom mange år, viser at enkeltpersoner, organisasjoner og bedrifter opplever å ha behov for slike forsikringer. Dette kan også ses på som et annet uttrykk for at man politisk erkjenner og aksepterer behovet for sikring av økonomi og levestandard ut over det som trykkesystemet kan gi, herunder også de pensjonsordninger som er etablert for alle offentlig ansatte.

Pensjonsforsikring kan være kollektiv eller individuell. Etter definisjonen er både kapital- og livrenteforsikring omfattet av begrepet ”pensjonsforsikring”. I vanlig forsikringsterminologi brukes imidlertid begrepet pensjonsforsikring bare om livrenteforsikringer hvor premien gir rett til skattefradrag for arbeidsgiver etter Lov av 26. mars 1999 om skatt av formue og inntekt - skatteloven - (sktl) nr 14 § 6-46 eller etter forskrift om individuelle pensjonsavtaler etter skatteloven (IPA) § 6-47-6. Begrepet livrenteforsikring benyttes helst ved de forsikringer som ikke oppfyller kravene til premiefradrag etter skatteloven og IPA. ”Renteforsikring” er en vanlig benyttet fellesbetegnelse på alle typer livrenteforsikringer. Det er ikke vanlig å benytte begrepet pensjonsforsikring om kapitalforsikringer.

5.2 Utkast til lov om individuell pensjonsordning

Banklovkommisjonen overleverte 19. desember 2007 utredning med utkast til ny lov om skattefavorisert individuell pensjonsordning.

Banklovkommisjonens utkast til lov om skattefavorisert individuell pensjonsordning innebærer at alle personer over 18 år, uavhengig av arbeidstilknytning, kan oppnå fradrag i skattepliktig inntekt ved å inngå individuell pensjonsavtale i form av innskuddspensjonsavtale eller pensjonsforsikringsavtale. Avtalen skal dekke alderspensjon, men kan i tillegg sikre uføre- og etterlatteytelser. Minst en tredjedel av samlet årlig innskudd skal benyttes til oppbygging av alderspensjon. Individuelle pensjonsavtaler kan tilbys av bank, livsforsikringselskap, pensjonsforetak og forvaltningsselskap for verdipapirfond.

Lovutkastet åpner for at pensjonskapitalen knyttet til individuelle pensjonsavtaler i en rekke tilfeller kan samordnes med andre pensjonsrettigheter som kunden har. Banklovkommisjonen mener dette kan gi kunden bedre oversikt over sine samlede pensjonsrettigheter og åpner for effektivisering av forvaltningen og administrasjonen av pensjonsrettighetene. Lovutkastet åpner også for tegning av innskuddspensjonsavtaler i tilknytning til tjenstepensjonsordninger.

Stortingsflertallet har lagt til grunn at det skal gis et fradrag i alminnelig skattepliktig inntekt for årlige innbetalinger, inkludert kostnader, på inntil 15 000 kroner til den nye individuelle pensjonsordningen.

Banklovkommisjonens frist for å levere utredningen var 28. februar 2008. Når utredningen ble lagt frem to måneder tidligere, vil det med en meget kort høringsfrist, være mulig for

⁵ NOU 1983:52

departementet å legge frem forslag som Stortinget kan behandle i løpet av våren. Utkastet ble sendt på høring med frist 31. januar 2008. Departementet tar sikte på å legge frem lovforslag i Stortingets vårsesjon, slik at nye regler vil kunne få virkning for inntektsåret 2008.

5.2.1 Ny pensjonssparing med skattefordel i 2008

Hovedpunktene i forslaget som ble lagt frem 19. desember er som følger:

Maks 15.000 kroner i årlig innbetaling: Dette er det beløpet man får skattefradrag for. Det vil ikke bli mulighet til å betale mer.

Forsikringer: Sparingen gir rett til pensjon, men kan også omfatte forsikringer som innskuddsfritak ved uførhet, etterlattepensjon og barnepensjon.

67 år: Pengene utbetales når man når 67 år, men dette kan fravikes dersom man f eks har en tjenstepensjonsordning med en annen grense. Pengene kan også betales ut senere, men ikke senere enn ved fylte 77 år.

Dette åpner for flere mulige produkter og nedenfor er en oppsummering av det viktigste i lovutkastet.

	Innskuddspensjonsavtale	Pensjonsforsikringsavtale
Tilbydere av produktet	Banker, livsforsikrings-selskaper, pensjonsforetak og forvaltningsselskaper for verdipapirfond. Kan også være i tilknytning til tjenstepensjonsordning (innskuddspensjon, foretakspensjon og	Livsforsikringsselskaper

	kommunale ordninger)	
Pensjonsalder, utbetalingstid	Pensjonsalder er 67 år eller høyere. Mulig å starte utbetaling fra fylte 62 år etter bestemte regler. Utbetalingstid minst til fylte 77 år eller i minst 10 år hvis pensjonsalderen er høyere enn 67 år.	Pensjonsalder er 67 år eller høyere. Mulig å starte utbetaling fra fylte 62 år etter bestemte regler. Utbetalingstid minst til fylte 77 år eller i minst 10 år hvis pensjonsalderen er høyere enn 67 år.
Forvaltning i forsikringsselskap	I kollektivporteføljen eller investeringsporteføljen	I kollektivporteføljen eller investeringsporteføljen
Utbetaling ved død	Pensjonskapitalen benyttes til barnepensjon til barn under 21 år, eller til etterlattepensjon etter innskuddspensjonslovens § 7-4	Ingen utbetaling ved død, livsgevinst (dødelighetsarv). Kan ha etterlattedekninger tilknyttet.
Samordning av pensjonsrettigheter	Pensjonskapitalbevis, som utstedes ved pensjonsalder eller tidligere, kan etter flytting slås sammen med andre pensjonskapitalbevis som kunden har.	En pensjonsforsikringsavtale, kan etter flytting, kreves slått sammen med fripolise utgått fra ytelsesbasert tjenestepensjonsordning.

Kunder som har IPA Forsikringsavtaler/Spareavtaler har rett til å inngå ny avtale på tilsvarende vilkår og med samme ytelser uten nye helseopplysninger innen 31. desember 2008. Selskapene skal informere kundene om dette innen tre måneder etter at denne loven er trådt i kraft.

6

⁶ <http://intranett.dnbno.no/NR/exeres/E923460B-595B-4042-86A0-578F0E4FD228.htm>

Samordning med obligatorisk tjenstepensjon (OTP):

Banklovkommisjonen har åpnet for å knytte personlig pensjonssparing til en tjenstepensjonsavtale der det er praktisk mulig, det vil si for arbeidstakere i privat sektor som har en OTP-avtale.

Vil virke stimulerende:

Både inntektsfradraget på 15.000 årlig, fritak for formuesbeskatning og skattefritak for den løpende avkastning under ordningen er positivt og vil kunne virke stimulerende på den langsiktige sparing. Undersøkelser viser at store deler av Norges befolkning ønsker å opprettholde levestandarden etter pensjonsalderen. Mange ønsker også å oppfylle drømmer en lenge har hatt i tankene. Skal dette være mulig må vanlige folk spare mer, og spare kontinuerlig, sikkert og langsiktig.

5.2.1.1 Individuell livrente med investeringsvalg – spørsmål om skattemessig behandling av avkastning

Individuell livrente med investeringsvalg er et forsikringsprodukt hvor forsikringstaker har innflytelse over hvordan forsikringsselskapet plasserer premiemidlene. Plasseringen skjer i fondsandeler innenfor rammen av det selskapet til enhver tid tilbyr av plasseringsmuligheter. Avtalen må ha et tilstrekkelig forsikringselement for å bli skattlagt som forsikringsavtale. Det er selskapet som er eier av andelene samtidig som hele risikoen for avkastningen er lagt på kunden. Kunden har et obligasjonsrettslig krav på å få utbetalt nettoverdien av investeringene. Endringen i markedsverdien av investeringene kan gi negativ avkastning i forhold til innbetalte premier.

Departementet har i et brev av 26. september 1996 til et advokatfirma, jf. Utv. 1996 s 1258, uttalt at individuell livrente med investeringsvalg skal skattemessig likebehandles med ordinær individuell livrente, forutsatt at produktene kan klassifiseres som individuelle livrenter etter forsikringslovgivningen. Selv om det i utgangspunktet skal være en lik skattemessig behandling, er det enkelte særlige spørsmål som må avklares for

livrenteavtaler med investeringsvalg. Vi avgrensner her mot individuelle livrenter som med hjemmel i skatteloven § 6-47 skattlegges som individuelle pensjonsavtaler etter skatteloven (IPA).

Etter hovedregelen om inntekt i skatteloven § 5-1 første ledd, er fordel vunnet ved livrente skattepliktig. Fordelen skattlegges ved utbetaling av livrenteterminene. Terminbeløpene er som utgangspunkt skattepliktige i sin helhet. For individuelle livrenter med investeringsvalg vil fordelen i form av avkastning tilsvare endret markedsverdi på premiemidler selskapet har plassert i verdipapirfond. Skatteplikten etter skatteloven § 5-1 er i henhold til § 5-41 begrenset til den del av livrenten som anses å gå ut over tilbakebetaling av innbetalte premier, altså avkastningen av livrenteforsikringen. Begrensningen i skatteplikten gjelder bare for livrenter som er tegnet i selskap som har tillatelse til å drive forsikringsvirksomhet her i landet. Det forutsettes at livrenten følger nærmere fastsatte vilkår, og at det ikke er gitt fradrag ved ligningen for premien. Vilkårene er regulert i forskrift av 19. november 1999 nr. 1158 til utfylling og gjennomføring mv. av skatteloven av 26. mars 1999 nr. 14 (FSFIN) § 5-41.

Det følger av FSFIN § 5-41-3 første ledd at den årlige skattepliktige avkastningen skal beregnes som differansen mellom årets ytelser og et årlig fradragbeløp. Bestemmelsens annet ledd regulerer beregning av det årlige fradragbeløpet.

Livrenter med investeringsvalg skiller seg fra ordinære livrenter ved at avkastningen til enhver tid er avhengig av markedsverdien på de underliggende verdiene av forsikringen. Det er av den grunn ikke mulig å fastsette de endelige terminytelsene på forhånd. For livrenter med investeringsvalg uten avkastningsgaranti tegnet i selskap med tillatelse til å drive forsikringsselskap i Norge, er det fradragrett for tap ved negativ avkastning. Forsikringsselskapene beregner hvert år i utbetalingsperioden differansen mellom utbetaling og et fradragsebeløp etter Finansdepartementets Forskrift av 19. november 1999 nr. 1158 til utfylling og gjennomføring av skatteloven, heretter kalt FSFIN, § 5-41-3 (2). Er differansen positiv (gevinst), er denne skattepliktig. Er differansen negativ (tap), er dette

fradragsberettiget vedkommende år, se Lov av 26. mars 1999 nr. 14 om skatt av formue og inntekt (skatteloven) § 6-47 (2) og Ot.prp.nr 68 (2003 – 2004) pkt 2.2. Det er ikke fradrag for tap i perioden frem til utbetalingsperioden begynner fordi tapet ikke er realisert.

Reglene om tapsfradrag gjelder også i de tilfellene avkastningen utbetales til andre enn forsikringstakeren (for eksempel en arving). Fradragsretten for tap gjelder da for den som mottar utbetalingen, se Ot.prp. nr 68 (2003 – 2004) pkt. 2.2.4.

5.2.1.2 Kapitalforsikring med investeringsvalg – spørsmål om skattemessig behandling av avkastning

Kapitalforsikring kan tegnes som en ren risikoforsikring eller som en kombinert forsikring, det vil si med en risikodel og en sparedel. Det er de kombinerte forsikringene som er aktuelle i denne saken, nærmere bestemt sparedelen. En kapitalforsikring kan være tegnet med og uten oppsparing. Ved oppsparing kan de tegnes med og uten garantert avkastning. Det er spareelementet som er gjenstand for den skattemessige behandlingen. Dette gjelder ikke for kapitalforsikring med investeringsvalg. For disse forsikringene har forsikringstaker selv risikoen for avkastningen. Premien plasseres i fondsandeler etter forsikringstakerens valg innenfor rammen av det selskapet kan tilby av plasseringer. Det er imidlertid forsikringsselskapet som er eier av andelene.

Livsforsikring med investeringsvalg (også kalt ”Fondsbasert livsforsikring” eller ”Unit linked”) gir forsikringstakeren valgfritt i forhold til forsikringsselskapets plassering av premiereserven. Både individuelle livrenter og kapitalforsikringer med investeringsvalg kan gi tap i forhold til innskutt beløp (forsikringspremien).

Etter skatteloven § 5-20 annet ledd er årlig avkastning på sparedelen av en kombinert kapitalforsikring i norsk selskap skattepliktig fordel vunnet ved kapital. Det er fastsatt regler i finansdepartementets forskrift til skatteloven (FSFIN) § 5-20 om beregning av skattepliktig årlig avkastning. Årsavkastning er i forskriften § 5-20-3 bokstav f definert som avkastningen i ett år av oppsparingene under forsikringen, beregnet etter reglene i

forskriften. Det følger av § 5-20-6 at årsavkastningen er sparesaldoen ved årets utgang med fradrag for premie mv. Det er gitt begrensninger i skatteplikten i § 5-20-7.

For ordinær kapitalforsikring tilordnes avkastningen kontrakten årlig. Med unntak av eventuell andel av tilleggsavsetninger og kursreserver er avkastningen tilordnet polisen med endelig virkning. Avkastning som er endelig tilført polisen anses innvunnet og periodisert i tilføringsåret. Selv om andel av tilleggsavsetninger og kursreserver er tilordnet polisen årlig, er det først når forsikringstilfellet inntreffer, ved avtalt opphørstidspunkt eller ved gjenkjøp at slik avkastning er tilført med endelig virkning. Det er dermed først ved opphør av forsikringen at denne del av avkastningen oppgis som skattepliktig alminnelig inntekt.

I skatteloven § 5-21 fremgår det at utbetaling av kapitalforsikring ikke regnes som inntekt. Bestemmelsen må, sett i sammenheng med § 5-20 og det som er sagt ovenfor, forstås slik at den ikke gjelder den avkastningen som først anses innvunnet og periodisert i utbetalingsåret.

Verdien av sparedelen av en kapitalforsikring inngår i grunnlaget for formuesskatteplikt, jf. §§ 4-1 og 4-2. Den skal fastsettes til gjenkjøpsverdien, jf. § 4-16. Beregning av gjenkjøpsverdien følger av FSFIN § 4-16.

Reglene om skattemessig behandling av kapitalforsikringer er utformet i en tid der det bare fantes ordinære kapitalforsikringer. Det fremgår imidlertid verken av bestemmelsene i skatteloven eller forskriften at de bare skal gjelde ordinære kapitalforsikringer. Ordinær kapitalforsikring og kapitalforsikring med investeringsvalg er likevel så forskjellige at det er nødvendig å se hvor langt regelverket rekker i forhold til kapitalforsikring med investeringsvalg.

Den årlige avkastningen av en kapitalforsikring med investeringsvalg tilsvarer endringen i markedsverdien i de underliggende verdipapirene, med fradrag for omkostningene ved

forsikringen. Slik avkastning faller i utgangspunktet inn under skattelovens alminnelige fordelsbegrep. Avkastning basert på endring i markedsverdi må videre antas å falle inn under ordlyden i skatteloven § 5-20. Etter § 5-20 er den *årlige* avkastningen skattepliktig. Dette reiser spørsmål i forhold til innvinning og skatteevneprinsippet.

Det følger av ligningspraksis at avkastning i form av andel av tilleggsavsetninger og kursreserver først anses innvunnet og periodisert ved opphør av kontrakten. Praksisen innebærer for det første at skatteplikten for årlig avkastning etter § 5-20 skal tolkes slik at avkastning skal skattlegges i det året den er tilordnet kontrakten med endelig virkning. Dernest må § 5-21 annet ledd bokstav b forstås slik at den ikke gjelder utbetaling av avkastning. Denne praksisen må etter departementets vurdering kunne videreføres og utvides til å gjelde avkastning i form av endret markedsverdi. For kapitalforsikring med investeringsvalg innebærer dette at avkastningen på innbetalt kapital først blir skattepliktig ved utbetalingen.

Også reelle hensyn tilsier en slik løsning. Når forsikringstaker har den fulle risikoen for plasseringen, er det nærliggende å trekke en sammenligning med den situasjon at forsikringstaker er formell eier av de underliggende verdipapirene. I så fall ville avkastningen bli skattepliktig som gevinst ved realisasjon.

Departementet har etter dette kommet til at avkastning på kapitalforsikring med investeringsvalg skal skattlegges som alminnelig inntekt etter § 5-20 når forsikringstilfellet inntreffer, ved avtalt opphør eller ved gjenkjøp.

Det har vært vanlig frem til i dag at man har forutsatt at avkastningen er positiv. Noe av det karakteristiske med kapitalforsikring med investeringsvalg er at avkastningen også kan bli negativ, det vil si at markedet kan utvikle seg så negativt at deler av innskutt kapital kan gå tapt. På bakgrunn av det som er sagt ovenfor, oppstår spørsmålet om fradrag for tap av innbetalte midler først ved opphør av forsikringen. Det har frem til nylig ikke foreligget noen direkte hjemmel for fradrag for tap under en kapitalforsikring, verken i lov eller

forskrift. Det har vært departementets oppfatning at en slik fradragshjemmel ikke kan innfortolkes i regelverket. Det er nå likevel fastslått at i en kapitalforsikring med investeringsvalg uten garantert avkastning, er avkastningen endringen i markedsverdien i de underliggende verdipapirene, med fradrag for kostnader til forsikringsselskapet. Ved eventuell negativ avkastning er det fradragsrett for tap på kapitalforsikring med investeringsvalg tegnet i norsk forsikringsselskap eller i selskap hjemmehørende i annen EØS-stat, jfr. sktl § 6-47 (2). Eventuelle tap tidfestes på samme måte som positiv avkastning, jfr. sktl § 14-2 (2).

Effektivitetssynspunkter kan sies å være blitt tillagt større vekt i den senere tid. Saneringen i skattereformen 1992 av en rekke særregler var begrunnet i slike hensyn. Tre stikkord kan tjene som presisering av det generelle effektivitetshensyn: Nøytralitet, symmetri og kontinuitet. I skattereformen hadde disse prinsippene – og spesielt det førstnevnte – stor betydning for utformingen av reglene, særlig reglene om kapitalinntektsbeskatningen.

Med nøytralitet siktes til at ulike former for inntekt bør beskattes mest mulig likt; dermed vil skattene i minst mulig grad påvirke valg av investeringsobjekt eller økonomisk atferd mer generelt. I det lange løp anses dette å gi den beste samfunnsmessige avkastning av kapitalen.

Med symmetri siktes det til at inntekter og kostnader av samme art bør behandles skattemessig på samme måte.

Med kontinuitet siktes det først og fremst til at en endring av organisasjonsformen for økonomisk virksomhet bør kunne skje uhindret av skattereglene.

5.3 Arv, begunstigelse

5.4 Grunnlag for erverv ved arv;

I norsk rett utpekes arvingene enten direkte av loven (legalarv eller intestarv), eller ved en disposisjon fra arvelateres side. Tanken er at arven bør tilfalle personer som hadde et visst samhörighetsforhold med arvelateren mens han levde; arven skal tilfalle dem som sto arvelateren nærmest, (jfr. utkast 1962 s 39). Dette er normalt arvelaterens nære slektninger og ektefellen.

Hvis arvelateren ønsker at andre enn de som er nevnt i arvetavlen skal arve, kan han ved testament bestemme en annen fordeling av arven. Norsk rett hviler på testasjonsfrihetens prinsipp. Dette henger igjen sammen med det prinsipielle grunnlag for arveretten: Avdødes midler skal gå til dem som sto ham nær, eller til personer og institusjoner som arvelateren helst ser blir beriket ved hans død. Fra denne testasjonsfriheten er det imidlertid to viktige unntak: Avdødes livsarvinger (dvs. barn, barnebarn osv) er gitt en pliktdelsrett, dvs. de har et ubetinget krav på en bestemt brøkdel av hva arvelateren etterlater seg. Denne er i dag på 2/3 av nettoformuen, eller nærmere angitte maksimumsbeløp hvis formuen er over en viss størrelse, se Arveloven (al) § 29. Videre begrenser den lengstlevende ektefelles rettigheter arvelaterens testasjonskompetanse. Av særlig betydning er den ubetingede rett til 4 ganger folketrygdens grunnbeløp som kom inn i al. § 6 ved lovendringene 22. juni 1990.

5.4.1 Erverv ved arv og annet erverv etter et dødsfall;

I de aller fleste tilfeller er det ikke vanskelig å avgjøre hvilke rettigheter som ved arv går over til arvingene. Som utgangspunkt omfatter arveretten alle de rettigheter som arvelateren kunne overføre til andre mens han levde, uansette om de har økonomisk verdi eller ikke. Knoph s, 28 flg. formulerer dette som et spørsmål om hva som er gjenstand for arv, og drøfter hva som skjer med en lang rekke rettigheter av offentlig og privatrettslig karakter ved innehaverens død.

I praksis domineres etterlatenskapene av eiendeler som folk flest har mens de lever, noen kontanter, bankkonti, verdipapirer, foretningsvirksomhet, bolig, innbo, bil, feriested og lignende. Alle aktiva som arvelateren kan omsette, vil normalt gå over på arvingene.

Men dødsfallet kan medføre overføringer av verdier som *ikke er arv i lovens forstand*. Rett til etterlattepensjoner eller livrenteforsikringer er typiske eksempler på dette. I en særstilling står de ulike personforsikringer (livsforsikring, ulykkesforsikring m. v.) som kommer til utbetaling ved en persons død. Disse utgjør ikke sjeldent et betydelig beløp sette i forhold til formuen ellers. Hvorvidt forsikringssummen skal reguleres av familie- og arverettslige fordelingsregler eller av et eget regelsett, blir derfor et sentralt spørsmål.

5.4.2 Arvefallet og dødsfallet;

Arvefallet er et sentralt begrep i arveretten. Det betegner – som det ligger i ordet – det tidspunkt da arven faller. Det vil si at det er på dette tidspunktet arvingen eller arvingens krav på arv er blitt aktuell. Normalt faller arvefallet sammen med dødsfallet. Det er de som er avdødes arvinger på dette tidspunktet som tar arv, se al. § 71. Men for testamentsarv bestemmer al. §71 annet ledd første punktum at arvelateren i sitt testament kan fravike dette utgangspunktet. I slike tilfeller taler vi om utsatt arvefall.

Det er grunn til å understreke at det i første rekke er hensynet til arvelateren som ligger til grunn for arvereglenes utforming. Med reservasjon for livsarvingenes pliktdel og ektefelles minstearv, er det arvelaterens antatte ønsker (skjematisert) som begrunner arvetavlens utforming, og hans virkelige ønsker som begrunner testasjonsretten.

5.4.3 Slektstarv – ektefellearv – testamentsarv;

Slektens arverett er utsatt for angrep fra to kanter: For det første har utviklingen gått i retning av en stadig snevrere slektsarverett – færre grupper av slekninger enn før har nå plass i arvetavlen. Det andre angrepet mot slektsarveretten kommer fra arvelaterens ektefelle. De siste 150 år er lengstlevende ektefelles stilling vesentlig styrket. Her er det tre

forhold vi må ha i erindring. Omfanget av den lengstlevendes *arverett* må ses i sammenheng med retten til å sitte i *uskiftet bo*, og begge disse rettigheter er knyttet til *formuesordningen* mellom ektefellene. Samtidig med at arveretten for lengstlevende gradvis er blitt øket på slektens bekostning, er uskifteretten utvidet til etter hvert å gjelde overfor alle slektsarvinger med unntak av avdødes særkullsbarn. I 1990 ble lengstlevende gitt rett til en minste arv på fire ganger folketrygdens beløp. Dette er en bevisst prioritering av den lengstlevendes ektefelle, og som betyr at arveretten for noen arvinger får mindre praktisk betydning. Dette gjelder særlig avdødes foreldre og dennes søsken. Hertil kommer at uskifteretten ved vedtagelse av al. ble utvidet til også – etter avtale mellom ektefellene – å gjelde særreiemidler.

Av stor betydning for lengstlevendes økonomiske situasjon er også rettigheter som ligger utenfor arveloven. Her kan særlig nevnes den etterlattepensjon som følger av folketrygdloven Kap. 17 og av offentlige og private pensjonsordninger. Ofte vil også avdøde ha tegnet personforsikringer som ikke kommer til utbetaling ved dødsfallet. Etter fal. § 15-1 annet ledd skal – hvis ikke forsikringstakeren har oppnevnt en annen som begunstiget – forsikringssummen tilfalle ektefellen, og den beskjæres ikke av livsarvingens plikt del.

Hvor lengstlevende ektefelle sitter i uskiftet bo til sin død, tar ikke lengstlevende arv etter førsteavdøde, al § 6 fjerde ledd. Da skal boet deles likt mellom de to ektefellers slektninger, al § 26 første ledd. En slik likedeling forutsetter imidlertid normalt at det er etablert et formelt uskifte. Dør ektefellene med kort mellomrom, blir det derfor reglene i al. § 6 første og annet ledd som bestemmer arvegangen. Sml. RG 1977 s 469 (Oslo skifterett) og RG 1980 s. 827 (Eidsivating).

Forsikringsavtaleloven av 16. juni 1989 nr 69 opphevet de tidligere regler om at pliktdelsreglene også gjaldt for forsikringsbeløp som ble utbetalt ved forsikringstakers død. Nå skal som hovedregel forsikringsbeløpet i sin helhet tilfalle den som er begunstiget i

polisen. Når slike forsikringsbeløp ofte utgjør en stor del av det avdøde etterlater seg, betyr de nye reglene her en klar begrensning av livsarvingenes rettigheter.

I al. Kap. V har vi spesielle regler til vern for livsarvinger som ikke har fått sin oppfostring avsluttet ved arvelaterens død. Og hvis arvelateren etterlater seg en livsforsikring, har de uforsørgede barn krav på forsikringssummen hvis det vil være ”klart urimelig” at den som er begunstiget får hele beløpet, fal § 15-6. I forsvaret av pliktdelsreglene synes man å ha hatt for øye at livsarvingene er mindreårige, eller yngre mennesker. I Utkast 1962 heter det bl.a. at ”Livsarvingene skal – i større eller mindre utstrekning – sikres en viss levestandard når hans far eller mor etterlater seg midler” (s.192). Men en slik argumentasjon passer ikke når livsarvinger flest er eldre mennesker når arven faller. Mindretallet i NOU 1983:56 s. 118 synes også å se bort fra det. Som argument for å opprettholde regelen om at pliktdelen også skal beregnes av livsforsikringsbeløp, viste mindretallet der til at lovgiveren må ”sikre et visst økonomisk minimum for de utsatte.

6 Disposisjoner over forsikringen og retten til selskapets ytelser

Har forsikringstakeren ikke foretatt særskilte disposisjoner over forsikringen blir forsikringssummen å utbetale etter reglene i Lov av 16. juni 1989 nr 69 om Forsikringsavtaler (FAL) § 15-1. For den forsikringssum som forfaller ved død innebærer bestemmelsen et klart brudd med 1930-loven. Denne lov bygget i store trekk på en arverettslig modell. Ved § 15-1 er det innført en egen ”arvetavle” som avviker fra reglene i arveloven av 3. mars 1872 nr. 5.

Forsikringstakeren er imidlertid gitt en rett til å fravike lovens normalordning ved selv å oppnevne begunstigede til å motta forsikringssummen jf FAL § 15-2. Begunstigelsen kan gjøres gjenkallelig (også kalt ordinær) eller ugjenkallelig (eller ”endelig” som er betegnelsen loven bruker).

Formkravene til hvordan begunstigelsen skal foretas finnes i FAL § 15-3, mens forsikringstakerens og den begunstiges råderett over forsikringen er regulert i § 15-5. Etter § 15-6 kan en begunstiging til fordel fortrenge for gjenlevende ektefelle eller livsarving omstøtes for det tilfelle den virker klart urimelig.

6.1 Særlig om livsforsikringskrav

I dag er ulike former for personforsikring meget utbredt. Dette kan være kollektive forsikringer tegnet av arbeidsgiver, fagforeninger og lignende, eller forsikringer tegnet på individuell basis. Det normale er at disse er en kapitalforsikring, dvs. et bestemt nærmere avtalt beløp blir utbetalt ved forsikringstakerens død, eller når han oppnår en viss alder (sammensatt kapitalforsikring). Men det kan også være en ulykkesforsikring – her kommer forsikringsbeløpet til utbetaling hvis dødsfallet skyldes en ulykke, men ikke andre årsaker.

Det sentrale spørsmålet som er av interesse her er, *forsikringsbeløpets skjebne ved forsikringstakerens død*. Det er i første rekke de individuelle personforsikringene vi skal ha for øyet. Hvem som skal ha forsikringsbeløpet, er i utgangspunktet opp til forsikringstakeren å avgjøre, ved at han er gitt rett til å oppnevne en begunstiget. Denne oppnevnelsen kan kalles tilbake eller endres, med mindre forsikringstakeren har gitt avkall på denne retten. I så fall er oppnevnelsen gjort ugjenkallelig eller endelig, se nærmere fal. § 15-2.

Forsikringsbeløpet etter en personforsikring utgjør – i noe varierende grad – en ikke uvesentlig del av de verdier mange etterlater seg. Oppnevnelsen av begunstiget er videre en klar dødsdisposisjon – den bestemmer hvem som skal ha forsikringsbeløpet ved forsikringstakers død. Dette reiser to grunnleggende spørsmål: Skal forsikringsbeløpet anses som en del av arvelaterens formue når vi skal beregne livsarvingenes pliktandel, og/eller bør vi kreve testamentsform for at en oppnevning av begunstiget skal være gyldig? Ved vurdering av disse spørsmålene er det grunn til å erindre at en personforsikring ofte vil representere en oppsparing på arvelaterens hånd – og forsikringstaker kan i levende live fritt disponere over deres gjenkjøpsverdi.

Ved forsikringsavtaleloven av 16. juni 1989 (FAL.) ble det for de spørsmål som her er reist gjort vesentlige endringer i forhold til eldre rett. Den gamle forsikringsavtaleloven av 1930 bygget i § 104 på en rent arverettslig modell: Forsikringsbeløpet ble (med mindre det var innsatt en ugjenkallelig begunstiget) ansett å tilhøre arvelaterens formue ved beregningen av livsarvingenes pliktdel og gjenlevende ektefelles boslodd. Man så det slik at hvor det var oppnevnt en gjenkallelig begunstiget – og det var det normale – ble oppnevnelsen gjenstand for revisjon. Den begunstigede skulle anses som innsatt ved testament til forsikringsbeløpet.

I motsetning til dette bygger den nye fal. Kap 15 på en disposisjonsmodell: Forsikringssummen er nå i det alt vesentlige undergitt forsikringstakerens disposisjonsrett. Forsikringstakeren kan fritt oppnevne en begunstiget til hele eller en del av forsikringssummen, og den begunstigede risikerer ikke lenger å få den redusert på grunn av ektefellens boslodd eller livsarvingenes pliktdel. Denne reformen er stort sett en vinning for ektefellen som, hvis ikke annet er bestemt, er begunstiget, fal. § 15-1 annet ledd første pkt. Dette innebærer at forsikringssummen i det store flertall av tilfelle tilfaller ektefellen fullt ut. Den tas i det hele tatt ikke i betraktning på skiftet.

6.2 Disposisjonsprinsippet:

Ved at første ledd presisere at bestemmelsen er deklatorisk, fastlås det såkalte disposisjonsprinsippet. Dette innebærer at forsikringstaker i størst mulig grad skal ha frihet til selv å disponere over hvem som skulle motta forsikringssummen. Disposisjonsretten kan gjennomføres ved å oppnevne en eller flere som begunstiget (§§ 15-2 og 15-3), overdra forsikringen (§15-7) eller foreta pantsettelse (§15-8). I forhold til 1930-loven ble disposisjonsfriheten bestyrket ved at en ordinær begunstiget får eiendomsrett til forsikringssummen uten at den inngår i grunnlaget for boslodd og pliktdelsarv. Kreditorvernet ble dessuten styrket jf. § 16-1.

Har forsikringstaker ikke benyttet retten til å disponere særskilt over forsikringssummen, skal denne ved forfall fordeles i samsvar med bestemmelsene i FAL § 15-1, annet til sjette ledd.

Etter 1930-loven gikk forsikringssummen som hovedregel inn i dødsboet, dvs. at den ble ansett som en del av formuesmassen som ble fordelt i samsvar med arve- og skifterettslige regler. Forsikringstakeren hadde riktignok anledning til å oppnevne en begunstiget, men en revisjonsregel innebar at forsikringssummen ble hensyntatt bl.a. ved beregning av boslodd og livsarvingenes pliktdelsarv. Dette kunne medføre at den begunstigede fikk beskåret forsikringssummen betydelig. Var derimot den begunstigede endelig oppnevnt, gikk forsikringssummen ubeskåret direkte til den begunstigede, dvs. utenom dødsboet. I praksis ble det oftest operert med endelig begunstigelser, gjerne standardiserte klausuler til fordel for ektefellen, subsidiært arvinger etter loven.

Når lovgiver forlot den arverettslige modell til fordel for en særegen forsikringsrettslig arvetavle, var det flere hensyn som gjorde seg gjeldende. Det ble lagt vekt på tidligere forsikringspraksis hvor det ble brukt standardiserte endelige begunstigelser for å ”omgå” den arverettslige løsning. Dessuten ble det antatt at de nye bestemmelsene var bedre tilpasset formålet med forsikringsavtalen som kunne skille seg fra andre formuesverdier på skiftet. Departementet drøftet i Ot.prp. nr. 49 (1988-89) s.133 om ikke sparedelen av en livsforsikring, som har store likhetstrekk med bankinnskudd, burde følge den arverettslige fordelingsmodellen. På bakgrunn av at sparekapitalen utgjorde en liten del av de samlede utbetalingene, samt at et tosporet system ville virke kompliserende, kom departementet til at sparekapitalen ikke skulle særstilles.

I dagens produktspekter går utviklingen mot et stadig større skille mellom risiko og sparing. Dette gjelder særlig utviklingen av kontoproduktene som har en annen karakter enn de tradisjonelle sammensatte forsikringer som var de eneste som eksisterte ved lovens ikrafttredelse. Det kan derfor stilles spørsmål ved om ikke lovgivers vurdering ville være

annerledes i dag. Slike betraktninger vil også kunne gjøre seg gjeldene i forhold til lovens Kap. 16 vedr forholdet til fordringshavere.

6.2.1 Pliktdel

Spørsmålet om plikt delen bør legge beslag på 2/3 av forsikringssummen, ble utførlig drøftet i NOU 1983:56 s. 109 flg. Når man kom til et benektende svar, ble det lagt vekt på at en kapitalforsikrings vesentlige hensikt er å dekke behov som oppstår ved dødsfallet. De alminnelige regler om fordeling av arv ivaretar bare unntaksvis dette hensynet (s.110). Det heter videre: ”Når familieforsørgeren (eller den ene av to forsørgere) dør, vil det som regel for de etterlatte oppstå et umiddelbart behov for midler til dekning av – ofte meget betydelige – faste utgifter som for eksempel boustgifter og renter og avdrag på lån. Det må antas at livs- og ulykkesforsikringer i normalt tilfellet tegnes for å dekke nettopp slike behov”. Mot dette var det imidlertid motforestillinger – et mindretall i lovutvalget ønsket å opprettholde den arverettslige modellen. Mindretallet tok utgangspunkt i at § 104 i 1930-loven var ”satt til beskyttelse av ektefelle og barn. Jeg kan ikke forsvare å frata dem denne beskyttelsen ut fra en tro på at forsikringstakeren ”vet best”, og må antas å opptre lojalt og forsvarlig. Det kan virke som om flertallets synspunkter står (sterk) strid med den sosiale tankegangen som hittil har preget lovgivningen på dette felt...” Vi ser følgelig at både flertallet og mindretallet viste til sosiale hensyn ved valg av løsning” jfr. Lødrup; det store flertall av livsarvinger er i 40 – 50 – årsalderen når deres arverett blir aktuell. Noe sosialt hensyn som skal sikre disse en del av polisebeløpet, har jeg vanskelig for å se. Ektefellens behov for midler etter dødsfallet er derimot klare.

Hvis det vil virke ”klart urimelig” i forhold til livsarving som forsikringstakeren hadde plikt til å forsørge at den begunstige ”mottar beløpet, kan den forsørgede helt eller delvis forlange det utbetalt til seg”. Dette gjelder også i forhold til ektefellen, jfr. § 15-6 annet ledd, hvor forsikringstakeren har benyttet seg av sin rett til å oppnevne en annen som begunstiget. Denne regelen har klare likhetstrekk med al. §36, og bør vurderes i sammenheng med denne.

Prinsipielt sett er den nye forsikringsavtalelovens anerkjennelse av forsikringstakerens frihet til å disponere over hele forsikringssummen uavhengig av livsarvingenes plikt del meget viktig. Dette vil som nevnt i det store flertall av tilfelle egne ektefellen – lengstlevendes stilling er styrket på livsarvingenes bekostning. Særlig viktig er dette i konflikten mellom lengstlevende ektefelle (eller samboer) og avdødes særkullsbarn. Det vil være lettere for lengstlevende å beholde hjemmet.

Men det kan tenkes tilfelle hvor forsikringstakeren har oppnevnt en annen enn ektefellen som begunstiget, sml. fal. § 15-2, første punktum. Dette kan i det konkrete tilfelle virke urimelig, og regelen i § 15-6 vil da komme ektefellen til hjelp i de mer ekstreme tilfellene. I den gamle loven ville i slike tilfelle ektefellen hatt krav på boslodd av forsikringssummen, og oppnevningen av begunstiget var bare gyldig hvor ektefellen hadde kunnskap om den. Etter § 15-2 første ledd annet punktum er dette ikke lenger noe gyldighetsvilkår – nå står det bare at ektefellen bør underrettes. En unnlattelse er således uten rettsvirkninger. (Denne endringen har jeg vanskelig for å forstå berettigelsen av)

7

For både ektefeller og samboere er det viktig å planlegge forsikrings- og pensjonsdekningen ved den enes død. Det er et grunnleggende prinsipp i forsikring at forsikringstaker har full frihet til på forhånd å bestemme hvem som skal få utbetalt forsikringssummen ved forsikredes død. Bakgrunnen for bestemmelsen er at dødsfallserstatningen skal tjene som "krisehjelp" for forsikringstakerens nærmeste etterlatte etter dødsfallet. Normalt vil det være ektefellen som har størst behov for pengene.

6.3 Munkvolddommen

Jeg finner å kunne trekke frem Høyesterettsdom av 2003-01-23, eller den såkalte "Munkvolddommen" hvor saken gjelder spørsmålet om oppsparte midler på en såkalt Verdi-Konto i daværende Gjensidige NOR Spareforsikring er å anse som en forsikringssum som tilfaller en avdød forsikringstakers ektefelle etter forsikringsavtaleloven (FAL) § 15-1

⁷ kilde; Peter Lødrup. Arverett. 4. utgave

annet ledd, eller om beløpet går inn i avdødes dødsbo og fordeles mellom arvingene etter loven.

Forsikringstaker (den som har inngått avtale med forsikringsselskapet) hadde inngått en avtale om at det skulle utbetales kr 500.000 ved forsikringstakers/forsikredes død under forutsetning av at dødsfallet inntraff før en nærmere bestemt dato. Forsikringsbeviset inneholdt også en bestemmelse om at forsikringstaker månedlig skulle innbetale en fastsatt sum. Av forsikringsvilkårene fremgikk det at beløpet ble godskrevet en sparekonto som inngikk som en del av det samlede avtaleforholdet mellom partene. Saldoen på denne kontoen, sparesaldoen, skulle etter vilkårene utbetales ved forsikringstakers/forsikredes død, og i tillegg til dødsfallsdekningen, eller ved det avtalte utbetalingstidspunkt dersom forsikringstaker overlevde dette. Forsikringstakeren kunne når som helst både foreta innbetalinger til sparekontoen ut over det avtalte månedsbeløp og uttak. Vilårene inneholdt likevel visse begrensninger med hensyn til maksimum og minimum for det beløp som skulle stå inne på kontoen.

Forsikrede døde før dato for opphør av forsikringen. Hun etterlot seg ektefelle, som døde den påfølgende dag, og et særkullsbarn som også er den ankende part. Forsikringsvilkårene inneholdt bestemmelser om at ”ytelser som forfaller ved forsikringstakers død, tilfaller dennes ektefelle, så fremt det ikke er oppnevnt noen begunstiget”. Begunstiget var ikke oppnevnt.

Kontoutskriften viser ved forsikringstakers død en sparesaldo på i overkant av kr 60.000. Under protest fra forsikredes særkullsbarn, den ankende part, utbetalte Gjensidige NOR Spareforsikring både de kr 500.000 og sparesaldoen til forsikringstakers avdøde ektefelles dødsbo. Forsikringstakers særkullsbarn gikk deretter til søksmål mot forsikringsselskapet og krevde i egenskap av livsarving utbetalt $\frac{3}{4}$ av sparesaldo. Oslo byrett avsa 15. september 2000 dom med slik domsavslutning;
Gjensidige NOR Spareforsikring frifinnes.
Saksomkostninger tilkjennes ikke.

Særkullsbarnet anket byrettens dom til Borgarting lagmannsrett som 18. februar 2002 avsa dom (LB-2000-03470) med slik domsslutning;

Byrettens dom stadfestes.

Det tilkjennes ikke saksomkostninger for lagmannsretten.

Dommen ble avsagt under dissens, idet en dommer fant at utbetalingen av sparesaldoen måtte skje etter arvelovens regler, og dermed i overensstemmelse med særkullsbarnets krav.

Den ankende part har i hovedtrekk gjort gjeldende:

Etter FAL § 15-1 annet ledd er et "forsikringssummen" som tilfaller ektefellen ved forsikringstakers død. Forsikringssummen er i dette tilfellet dødsrisikoforsikringen på kr 500.000. Det er tale om en kapitalforsikring etter FAL § 10-2 bokstav d, hvor utbetalingene skal være "et bestemt beløp". Saldoen på sparekontoen faller utenfor. Det går følgelig inn i morens dødsbo hvor han selv er arving til $\frac{3}{4}$ -deler.

Videre hevdes det at produkter tilsvarende denne Verdi-Kontoen har i stor utstrekning erstattet ordningen med sammensatt kapitalforsikring som eksisterte på det tidspunkt forsikringsavtelevet ble vedtatt. Man mente det her var tale om et helt annet produkt. Ved tolkning av FAL § 15-1 annet ledd betyr det at uttalelser i lovforarbeidene derfor ikke kan tillegges særlig vekt.

Det ble påstått at i forhold til arvelovens alminnelige regler om fordeling av avdødes formue, er FAL § 15-1 en spesialregel. Ved tvil om rekkevidden for denne regelen må man falle tilbake på arvelovens regler. Videre sies det av dersom sparesaldoen inngår i forsikringssummen, innebærer dette at det både for innestående på sparekontoen og ved utbetaling av saldoen på en slik konto blir etablert kreditorvern etter FAL § 16-1. Forsikringstakeren har mulighet til nærmest ubegrenset å plassere alle sine likvide midler på denne kontoen. Dette illustrerer at det her er tale om penger som ikke inngår i den

forsikringssum som ved forsikringstakers død skal behandles etter bestemmelsen i forsikringsavtaleloven.

Det følger videre av forsikringsvilkårene at innestående på sparekontoen vil bli tilbakebetalt selv om selskapets ansvar ellers skulle opphøre, for eksempel som følge av svikaktig forsømmelse av opplysningsplikten. Også dette tilsier at denne saldoen ikke er noen del av den forsikringssum som etter § 15-1 skal tilfalle ektefellen.

Den ankende part hevder videre at den revisjonsadgang som oppstilles i § 15-6, er ment å være en snever unntaksregel. Bestemmelsen kan derfor ikke tjene som en sikkerhet mot urimelige resultater i tilfelle begrepet ”forsikringssummen” i § 15-1 også skulle inkludere sparesaldoen. Dertil kommer at § 15-6 bare gjelder der det er oppnevnt en begunstiget. Det følger videre av en antitetisk tolkning av ekteskapsloven § 61 første ledd bokstav b at innestående på en Verdi-Konto går inn i delingsgrunnlaget i et felleseieskifte. Hensynet til parallellitet i regelverket tilsier at det samme beløp da også inngår i et dødsboskifte.

Uansett er likheten med et regulært bankinnskudd så stor at sparesaldoen under Verdi Konto bør bedømmes på samme måte som regulære oppsparte midler. Slike midler inngår i forsikringstakerens dødsbo til fordeling mellom arvingene.

Den ankende part legger følgende ned slik påstand:

Gjensidige NOR Spareforsikring dømmes til å betale særkullsbarnet kr 47.066 med tillegg av 12 % rente regnet fra opprinnelig utbetalingsdato frem til betaling.

Gjensidige NOR Spareforsikring dømmes til å erstatte særkullsbarnets saksomkostninger for byretten, lagmannsretten og det offentliges saksomkostninger for Høyesterett.

Ankemotparten, Gjensidige NOR Spareforsikring bestrider i sin helhet kravet og legger ned påstand om at Borgarting lagmannsretts dom stadfestes, samt at partene bærer sine egne saksomkostninger for Høyesterett.

Høyesterett anfører således i sitt innlegg at saksøkers anke ikke kan føre frem. Høyesterett kommenterer videre at utbetaling av dødsrisikoforsikring på kr 500.000 ved død ubestridt skal tilfalle ektefellen etter bestemmelsen i FAL § 15-1 annet ledd. Søksmålet gjelder sparesaldoen ved forsikringstakerens død. Høyesterett skal ta stilling til om innestående beløp på sparekontoen er en forsikringsytelse som omfattes av § 15-1 annet ledd som bestemmer at ”en forsikringssum som forfaller ved forsikringstakers død, tilfaller ektefellen”. Hvis spørsmålet besvares benektende, blir resultatet at sparesaldoen går inn i avdødes dødsbo til fordeling etter arvelovens regler, slik resultatet hadde blitt hvis det for eksempel hadde vært tale om et regulært bankinnskudd.

Bestemmelsene i forsikringsavtaleloven del B, fra og med 10. kapittel, gjelder avtaler om personforsikring. Med personforsikring menes blant annet livsforsikring, se FAL § 10-1 annet ledd. Forsikringsselskaper dekker da dødsrisikoen i en avtalt forsikringstid. I praksis knyttes ofte en sparedel til denne risikoforsikringen.

Det følger av § 15-2 at forsikringstakeren har adgang til å oppnevne en eller flere personer som begunstiget til å motta forsikringssummen, eller en del av den, når den forfaller. I den grad det ikke er oppnevnt en slik begunstiget, vil forsikringssummen tilfalle forsikringstakeren, se § 15-1 sjette ledd, eller ektefellen hvis forsikringssummen først forfaller ved forsikringstakerens død, se § 15-1 annet ledd. Utbetalinger ved forsikringstakerens død tilfaller således arvingene bare i de tilfeller det ikke er oppnevnt noen begunstiget og den avdøde forsikringstakeren heller ikke etterlater seg ektefelle. Reglene i forsikringsavtaleloven avviker følgelig fra arvelovens regler om fordeling av en arvelaters formue, og hvor avdødes livsarvinger har en klart sterkere stilling.

I lovforarbeidene til forsikringsavtaleloven er spørsmålet om hvem som skal ha rett til kapitalforsikringsbeløp som forfaller ved den forsikredes død, ett av de mest sentrale, se NOU 1983:56 side 109. Det blir gitt uttrykk for at sterke grunner talte for at man for forsikringsytelser valgte andre løsninger enn de som vil følge av arve-, familie- og skifterettslike regler. Som prinsippal regel ble det slått fast at forsikringstakerne måtte få

frihet til å peke ut hvem som skulle ha rett til forsikringssummen. Også de subsidiære fordelingsreglene ble andre enn det som vil følge av de alminnelige arve-, familie- og skifterettslige regler, ved at gjenlevende ektefelle fikk rett til hele utbetalingen. Det ble fremhevet at forsikringsytelser har en helt spesiell karakter i forhold til andre formuesgoder. Risikobeløpet – altså de kr 500.000 i denne saken – oppsto således som et aktivum først ved dødsfallet. Nærmest opp til andre aktiva lå den del av en forsikringssum som utgjorde oppspart kapital, og som forsikringstakeren før sin død når som helst kunne forlangt å få utbetalt fra selskapet. Denne sparedelen – gjenkjøpsverdien – kunne for så vidt sammenlignes med et bankinnskudd.

Det er ikke tvilsomt at sparedelen i de sammensatte forsikringene som eksisterte på den tid da forsikringsavtelevloven ble vedtatt, falt inn under lovens fordelingsregler i §§ 15-1 og 15-2. Den foreliggende sak gjelder den rettslige plassering av utbetaling under sparedelen i forsikringsproduktet Verdi-Konto, som ligger i grenseområdet mellom disse to regelsett.

Sparesaldoen i ordningen med Verdi-Konto avløste sparedelen i den tidligere sammensatte kapitalforsikring. I likhet med Verdi Kontoordningen inneholdt også denne forsikringsordningen en dødsrisikoforsikring, hvor forsikringsselskapet forpliktet seg til å utbetale en avtalt forsikringssum ved forsikringstakerens død innen et fastsatt tidspunkt. Forsikringen ble sammensatt ved at forsikringsselskapet også påtok seg en forpliktelse til å utbetale et beløp på et nærmere bestemt tidspunkt, for eksempel ved forsikringstakerens fylte 67 år. Premien for denne del av forsikringen hadde karakteren av en avtalefestet oppsparing fra forsikringstakerens side. Det ble betalt en fast årlig premie som både dekket risikodelen og sparedelen. Premien gikk inn i selskapets premiereserve, som ble beregnet for den enkelte forsikringstaker. Denne premiereserven ble belastet for selskapets risiko og kostnader og godskrevet renter og en andel av selskapets overskudd. Dersom forsikringsforholdet ble brakt til opphør før utløpet av den forsikringstiden som var avtalt, dannet premiereserven grunnlaget for den gjenkjøpsverdi som forsikringstakeren i tilfelle kunne kreve utbetalt.

I likhet med sparedelen under en sammensatt forsikring, må også en Verdi-Konto alltid være knyttet til en dødsrisikoforsikring. Sparedelen vil her være det beløp som til enhver tid står inne på sparekontoen. Beløpet blir utbetalt ved forsikringstakerens død eller senest ved det avtalte utløpstidspunkt. Under den avtaletype forsikringstaker inngikk, kommer det i førstnevnte tilfellet opp dette oppsparte beløpet i tillegg til den avtalte forsikringssum under dødsrisikoforsikringen, som i dette tilfellet som nevnt var kr 500.000. Ved utbetaling først ved det avtalte utløpstidspunkt, vil forsikringstakeren fortsatt være i live, og da vil bare oppspart beløp bli utbetalt.

Førstvoterende dommer mener videre at det så langt ikke er tvilsomt at Verdi Kontoordningen må kunne sies å utgjøre en forsikring, og hvor det som utbetales når ordningen utløper, må bedømmes som en forsikringssum slik dette begrepet må forstås i FAL § 15-1. I likhet med den tidligere ordningen under en sammensatt kapitalforsikring, vil sparesaldoen ikke være et beløp som er nøyaktig fastsatt på forhånd. Dette har ikke vært til hinder for at denne tidligere ordning som nevnt ubestridt har vært ansett for å falle inn under § 15-1, og hvor utbetaling følgelig ville ha skjedd til ektefellen, eller en overlevende ektefelles dødsbo i et tilfelle som nevnt i denne saken.

Når det kan reises spørsmål om man ved Verdi-Kontoordningen likevel er kommet utenfor det som naturlig kan oppfattes som utbetaling av en forsikringssum etter § 15-1, skyldes det den frihet kontohaveren har til selv å disponere over kontoen, enten ved at disse beløpene forhøyes – sporadisk eller regelmessig – eller ved at kontoen tilføres midler helt uavhengig av de månedlige innbetalinger. Og det kan tilsvarende skje ved at de månedlige innbetalinger reduseres i forhold til det avtalte beløp eller helt unnlates, og ved at beløp tas ut av kontoen. Når Verdi-Kontoordningen er blitt karakterisert som en langt mer fleksibel ordning enn den tidligere sammensatte kapitalforsikringen, er det først og fremst denne frihet det siktes til.

Denne frihet for forsikringstakeren til selv å regulere sparesaldoen opp eller ned, står – i alle fall i utgangspunktet – i kontrast til sparedelen under de tidligere sammensatte

kapitalforsikringene, hvor forsikringstakeren ved avtalen bandt seg til en fast innbetaling, og dermed en tilsvarende oppbygging av sparedelen. Men man må her være klar over at det også under den tidligere ordning var mulig å gjøre avvik fra den avtale som fra først av var inngått. Ønsket forsikringstakeren å betale inn til forsikringsselskapet mer eller mindre enn det som opprinnelig var avtalt, kunne dette skje ved at selskapets ytelser ble regulert oppover eller nedover, eller ved at forsikringsforholdet ble brakt til opphør.

Forsikringstakeren fikk i det siste tilfellet utbetalt det som måtte være tilbake under sparedelen av forsikringen, altså gjenkjøpsverdien. Denne ordningen var imidlertid ikke tilrettelagt for at det i forsikringstiden skulle skje mange endringer av denne karakter.

Forsikringsvilkårene for Verdi-Konto gir dermed langt flere muligheter for å gjøre endringer underveis, alt etter forsikringstakerens ønsker.

Det følger av forsikringsvirksomhetsloven § 7-7 at Kredittilsynet skal føre kontroll med et forsikringsselskap forsikringsvilkår. Forsikringsvilkårene for Verdi-Kontoordningen var gjenstand for en drøftelse med Kredittilsynet før de ble satt ut i livet. Under drøftelsen ga Kredittilsynet blant annet uttrykk for at maksimal sluttsaldo for den type Verdi-Konto som Munkvold senere tegnet, burde begrenses til 200 prosent av dødsrisikosummen, og at det burde "være et ubetinget krav at saldo ikke skal overstige lineærfunksjonene på noe tidspunkt i forsikringstiden". Forslaget til forsikringsvilkår ble deretter endret i overensstemmelse med dette. Det er her verdt å nevne at det nevnt fra kredittilsynet flere år tidligere, i årsmeldingen for 1998 på side 29, at Kredittilsynet det året hadde tatt opp med et livselskap den betydelige veksten dette selskapet hadde hatt innenfor kontobasert individuell kapitalforsikring. Kredittilsynet pekte på muligheten for negative likviditetsmessige konsekvenser ved at midlene ved en redusert konkurransedyktig avkastning kunne bli flyttet til andre spareinstitusjoner. Den omstendighet at produktet hadde fått karakter av ren kapitalplassering i bedriftsmarkedet, reiste etter Kredittilsynets oppfatning spørsmål i relasjon til virksomhetsbegrensningen i forsikringsvirksomhetsloven § 7-1 første ledd, der det heter at et forsikringsselskap bare kan drive forsikringsvirksomhet og virksomhet som naturlig henger sammen med slik virksomhet.

Når førstvoterende dommer Munkvolddommen er kommet til at sparedelen under Verdi-Konto faller inn under utbetalingsbestemmelsen i § 15-1, legges det for det første vekt på sparekontoen, til tross for de disposisjonsmuligheter den gir forsikringstakeren, likevel gjennom sin tilknytning til dødsrisikoforsikringen er underlagt så vidt markerte begrensninger at den vanskelig kan sies å være helt sammenlignbar med et innskudd i en bank. Og selv om Kredittilsynet under sin virksomhet ikke har bedømt anvendelsen av § 15-1 på denne ordningen, er det ikke uten interesse å konstantere at Gjensidige NOR Spareforsikrings Verdi-Konto på vanlig måte er vurdert av Kredittilsynet som et produkt innenfor forsikringsselskapets virksomhet.

Partene i et forsikringsforhold kan ikke til skade for arvingene avtale at midler som inngår i forsikringstakerens dødsbo, skal utbetales til ektefellen. En anvendelse av § 15-1 i tråd med ankepartens syn vil derfor også kunne støte an mot de forutsetninger som mange forsikringstakere kan ha hatt.

Den ankende part har som nevnt til støtte for sitt syn også vist til de alminnelige reglene at "retten etter forsikringsavtalen" ikke kan tjene til gjeldsdekning, at den "forsikringssum" som utbetales ved død som hovedregel ikke kan beslaglegges av avdødes fordringshavere og at det, dersom "forsikringssummen" for eksempel forfaller ved oppnådd alder, i ett år fra forfall ikke kan søkes dekning i den forsikredes krav mot forsikringsselskapet. Førstvoterende dommer er således tilbøyelig til å se at det standpunktet han har tatt i forhold til anvendelse av § 15-1 i denne saken, kan anføres til inntekt for at sparesaldoen på Verdi-Konto faller inn under dette kreditorvernet.

I den grad dette, og eventuelt førstvoterendes standpunkt til den arverettslige problemstillingen som Munkvoldsaken har reist, vil innebære en uønsket rettstilstand, blir det kommentert av førstvoterende at vil det være en oppgave for lovgiveren å foreta de nødvendige endringer.

Lagmannsrettens dom blir således stadfestet.

Det er imidlertid en dissenterende dommer som kommer med denne begrunnelsen:

I forarbeidene til FAL § 15-1 ble det drøftet hvem som skulle ha rett til kapitalforsikringsbeløp ved den forsikredes død. I NOU 1983:56 fant flertallet at sterke grunner tilsa at man valgte en annen løsning for forsikringsytelser enn de som fulgte av de regler som ellers ville gjelde. Om sparedelen i en sammensatt forsikring ble det sagt at denne kunne sammenlignes med et bankinnskudd, og at det ”er minst grunn til å stille seg fritt i forhold til de alminnelige regler for denne del av forsikringssummen” side 109. Flertallet falt likevel ned på at også sparedelen burde tilfalle den begunstigede, eller prinsipielt ektefellen der ingen begunstiget var oppnevnt.

Departementet uttalte i Ot.prp.nr.49 (1988-89) side 133:

”Departementet har vurdert om det bør gis en særskilt regel om retten til sparedelen i en sammensatt livsforsikring. En slik regel måtte i så tilfelle følge vanlige arverettslike regler, eller regler som lå nær opp til disse. Et slikt to-sporet system ville imidlertid komplisere regelverket og kunne by på beregningsmessige problemer i forbindelse med utbetalingene. I praksis representerer dessuten sparedelen ved sammensatte forsikringer et forholdsvis lite beløp sett i sammenheng med de samlede dødsfallsutbetalinger”.

Verdi-Konto skiller seg, etter dissenterendes dommer syn, så klart fra de forsikringsformer som forarbeidene omtaler, at disse ikke kan ha betydning for om sparesaldoen må anses omfattet av begrepet ”forsikringssum” i FAL § 15-1. Forarbeidene kan like gjerne sies å trekke i motsatt retning.

Ut fra vanlig språkbruk finner dissenterende dommer det vanskelig å se at begrepet ”forsikringssum” i FAL § 15-1 kan antas å omfatte sparesaldoen. Det påpekes at FAL § 10-2 bokstav d definerer kapitalforsikring som ”forsikring hvor selskapet skal utbetale et bestemt beløp...”. Både ”forsikring” og ”bestemt beløp” og at dette skaper problemer i forhold til innestående på sparekontoen. Videre påpekes det at forsikringsselskapet selv skriver i brev til Kredittilsynet 17. juli 1990 at verken forsikringsvirksomhetsloven eller

FAL er ”laget med utgangspunkt i et slikt produkt, som dessuten forutsetter et nytt begrepsapparat”. Det er derfor etter dissenterendes mening ikke gode nok grunner til å tolke § 15-1 slik at sparesaldoen omfattes av ordet ”forsikringssum”.

I vilkårene for Verdi-Konto er det jevnt over brukt samme begreper som i FAL, og i punkt 1.5 er ”forsikringssum” definer slik:

Forsikringssum er det spesifikke beløp som utbetales når forsikringstilfellet inntreffer, dvs. ved død eller varig ervervsuførhet. For en vanlig forsikringstaker hevdes det å kunne være mest nærliggende å lese vilkårene slik at den begunstigede vil få rett til risikobeløpet, som nettopp tar sikte på å bedre etterlattes økonomi ved forsikringstakerens død. Sparedelen tar i alminnelighet først og fremst sikte på å bedre forsikringstakerens egen økonomi i senere år, og står tik fri avbenyttelse i hele forsikringstiden. Man kan således ikke se at vilkårenes punkt 2.2.2, som bare fastsetter at saldoen vil bli utbetalt ved dødsfall eller når forsikringstiden utgår, endrer dette bildet.

Videre påpekes det at selskapet har fremstil Verdi Konto slik at det inngås en ”avtale” også om sparebeløpene. Vel er kontoen og krav om minimum innestående på denne del av avtalen, men innbetaling fra forsikringstakeren side ut over dette, har lite preg av en ”avtale” som ”binder” eller gir begge parter noe. Forsikringstakeren plikter ikke å foreta innbetalinger på kontoen ut over minimumsbeløpet, og for øvrig kan penger settes inn og tas ut etter ønske, uten konsekvenser. At det påløper gebyr ved uttak ut over et bestemt antall, svarer til ordningen ved høyrentekonto i bank. Det hele fremstår som et åpent kontotilbud.

Som en del av sin begrunnelse har selskapet pekt på begrensningene for hvor meget som kan settes inn på sparekontoen. Det vises også til førstvoterendes redegjørelse for dette. I vedlegg til brev til Kredittilsynet 17. juli 1990 på side 7 uttaler selskapet:

”Kunden kan som tidligere nevnt i utgangspunktet innbetale hvor mye han måtte ønske når han måtte ønske det. I teorien er dette fullt mulig. Basert på at vi er et forsikringsselskap, har vi funnet det naturlig at sparingen må ses i sammenheng med de eksisterende

risikodekninger. Av praktiske årsaker har vi valgt å knytte beregningen av maksimal sparesaldo til den obligatoriske dødsrisikodekningen til hovedforsikret. På denne måten unngår vi særskilte regler for maksimum saldo når et forsikringstilfelle som gjelder en av tilleggsdekningene inntreffer.

De begrensingsregler som vi har etablert bør vurderes også ut i fra denne regelen, ved at vi ”frivillig” har holdt de andre forsikringsdekningene utenfor saldobegrensingsregelen”.

Selskapet foreslo en grense på fire ganger det beløpet som dødsrisikodekningen lød på, men Kredittilsynet godtok bare to ganger dette beløpet. Slik dissenterende dommer velger å oppfatte dette, er maksimumsbegrensningen begrunnet i selskapets manglende konsesjon til å drive bankvirksomhet. Det kan imidlertid drive ”virksomhet som naturlig henger sammen med forsikringsvirksomhet”, FAL § 7-1 første ledd. Den grensen som er knyttet til en lineær beregning av sprebeløp mellom startverdi og sluttverdi, var noe selskapet ønsket for å få jevn sparing, men dette ble satt som et absolutt vilkår fra Kredittilsynets side. Tilsynets krav må ha bakgrunn i det regelverk det håndhever. Når sparekontoen prinsipielt kunne være helt uten beløpsbegrensninger, kan man ikke se at begrensningene kan være satt av forsikringsmessige/forsikringstekniske grunner, men for at selskapet skulle kunne tilby sparekonto som en virksomhet som ”naturlig henger sammen med forsikringsvirksomhet”. Måten sparebeløpet er begrenset på, kan da ikke ha noen egentlig betydning for spørsmålet om å anse kontoen som en ”forsikringssum” i relasjon til § 15-1.

Etter selskapets syn kan innestående på sparekontoen holdes utenfor den vanlige arverettslige fordeling av formuen ved forsikringstakerens død, og uten at testament er opprettet. Pengene vil også være beskyttet mot kreditorforfølgning. Dette påpekes etter dissenterendes dommer syn at dette kan åpne for at systemet på en uakseptabel måte resultater i strid med arvelovens regler og med reglene for kreditorenes dekningsrett. Det vil også kunne føre til svært tilfeldige resultater.

Dissenterende dommer ser ingen forskjell av betydning mellom sparekontoen i Verdi-Konto og en sparekonto i en hvilken som helst bank. Å unnta sparesaldoen fra fordeling etter arvelovens regler, gir en arvelater en betydelig større adgang til å fordele formuen ved sin død etter eget forgodtbefinnende. For mange kan dette bety at alt av likvide midler kan settes inn der, og en kan selv bestemme hvem som skal få pengene. De øvrige midler i dødsboet fordeles på vanlig måte.

Synet nevnt ovenfor er ikke begrunnet i at det er noen stor tro på at folk ofte søker å komme utenom arvelovens regler. Men faren for å ønske omgåelser kan være større i vår tid enn tidligere. Mange familier oppløses, foreldre stifter nye forhold med nye barnekull. Kontakten til den første familien kan svekkes, og det kan være nærliggende å sikre den nye familien. Det er godt mulig at en kunne diskutere om en person i større eller mindre grad skulle kunne rå over formuens fordeling ved sin død. Men det synes som feil at en omgåelse skal kunne skje bare med bakgrunn i et produkt lansert av et forsikringsselskap, der nettopp ordningen med begunstigelse er fremtredende. Selve sparingen kan jo forsikringstakeren ellers like gjerne foreta i en bank.

Det riktig nok så at FAL § 15-6 åpner for omgjøring av begunstigelse, men etter første ledd er adgangen bare åpen for ”ektefelle eller livsarving som forsikringstakeren forsørget eller hadde plikt til å forsørge”, og etter annet ledd gjelder dette for livsarving bare når det er avdødes ektefelle som har krav på forsikringssummen etter § 15-1 annet ledd.

Bestemmelsen krever også at begunstigelsen skal være ”klart urimelig”. Det er en snever unntaksregel en står ovenfor, som lett vil føre til tvist. Arverettslige tvister ses på som et stort onde for familien.

Ser man denne dommen opp mot forsvaret av pliktdelsreglene i arveloven Kap. V som ble diskutert i Utkast 1962, finner jeg å kunne trekke frem Peter Lødrups kommentar s 98 hvor han påpeker at flertallets synspunkter i nevnte utvalg står i sterk strid mot den sosiale tankegang som har preget lovgivningen på dette felt. Men han kan likevel ikke se noe

”sosialt hensyn” å sikre voksne, selvforsørgende mennesker et beløp som arvelateren ikke ønsker de skal ha.

7 Salg og distribusjon av forsikring

Er formidlere av forsikring blitt rene selgere? Er forsikringssalg fremdeles en profesjon, eller er det blitt en ren salgsjobb? Er det forsikringsselskapet, rådgiver, kunden eller lovgivende organ som har ansvar for kundens behovsdekking og sikkerhet?

Som nevnt tidligere er begrepet forsikringsvirksomhet ikke nærmere definert i loven. I relasjon til reglene om hvem som kan drive forsikring og dermed i forhold til reglene om konsesjonsplikt, er spørsmålet om den virksomhet som utøves materielt sett er av en slik art at den bør undergis offentlig kontroll for å sikre forsikringstakerne. Hensikten med forsikringsmonopolet er således å sikre den enkelte kunde mot å inngå avtaler som utad virker som en form for forsikring, men hvor det selskapet eller den organisasjonen som tilbyr dekningen, ikke har den ekspertise eller er underkastet offentlig kontroll slik forsikring er. Opp gjennom årene har det utviklet seg en praksis i Forsikringsrådet (som i 1985 ble avløst av Kredittilsynet). Tilsynsmyndighetenes praksis vil være en viktig rettskildedefaktor ved tolkningen av begrepet forsikringsvirksomhet.

7.1 Markedsføring og informasjon

I konkurransen er det viktig for selskapet å få solgt sine forsikringer. For den enkelte forsikringstaker og for samfunnet er det viktigst at en mest mulig ”riktig” forsikring blir solgt i hvert tilfelle. Ofte vil forsikringstakeren være avhengig av de råd som gis fra selskapet. Dette stiller store faglige og etiske krav til selskapenes medarbeidere.

7.1.1 Former for kapitalforvaltning. Finansieringsselskaper

Mange finansieringsselskaper er helt eller delvis eiet av forsikringsselskaper. Utvalget i 1983 mente at et forsikringsselskap også i fremtiden burde kunne eie et finansieringsselskap. Utvalget understreket at adgangen til å eie et finansieringsselskap ikke skulle kunne benyttes slik at forsikringsselskapet kom i situasjoner hvor det i realiteten – gjennom sitt finansieringsselskap – også drev ”annen virksomhet” enn forsikring.

Det er forholdsvis kort tid siden Stortinget fastsatte rammen for finansieringsselskapene (Lov om finansieringsvirksomhet i 1976). Da vurderte man også den struktur som denne virksomhet hadde fått – bl.a. med forsikringsselskaper som betydelige eiere. Utvalget fant ikke grunn til å ta dette opp til ny vurdering, da utviklingen er under offentlig styring ved at det kreves konsesjon for å drive et finansieringsselskap, og at virksomheten som nevnt er regulert ved lov og er under tilsyn av Bankinspeksjonen.

7.1.1.1 Tre hovedhensyn som må ivaretas for å få tillatelse til å drive forsikring

Markedet bør kunne gi alle et tilstrekkelig tilbud – til alle grupper av forsikringstakere og over hele landet – om forsikring av de verdier og interesser det er behov for å dekke.

Det bør være reell konkurranse i forsikringsmarkedet – både for å gi brukerne en rimelig pris og for å stimulere nødvendig produktutvikling.

Den som driver forsikringsvirksomhet, må være i stand til å oppfylle sine økonomiske forpliktelser overfor forsikringstakerne.

Det siste hensynet må tillegges størst vekt, og det innebærer at man også ved en vurdering av ”allmenne interesser” må ha et langsiktig perspektiv for hva som er en ønsket utvikling av forsikringsnæringen.

8

⁸ NOU 1983:52

7.2 Om lov om forsikringsformidling

Forsikrings- og gjenforsikringsmeglere spiller en sentral rolle ved distribusjon av forsikrings- og gjenforsikringsprodukter. For å lette etableringsadgangen og adgangen til å yte tjenester ble rådsdirektiv 77/92/EØF vedtatt i 1976. Formålet med dette direktivet var å samordne nasjonale regler om å etablere og utøve virksomhet som forsikringsmegler.

I fortalen til det nye forsikringsdirektivet vises det til at det fremdeles er betydelige forskjeller mellom de nasjonale bestemmelsene for forsikringsmeglere, noe som hindrer forsikringsmeglere å ta del i det indre marked fullt ut. Formålet med direktivet 2002/92/EF er å styrke forsikringsmeglernes mulighet til å benytte seg av reglene om etableringsadgang og adgang til å yte tjenester i det indre marked. Dette søkes oppnådd ved en ytterligere samordning av nasjonale bestemmelser om faglige krav til og registrering av personer som utøver forsikringsmegling. En samordning av disse reglene skal også bidra til å ivareta kundenes behov ved avtaler om forsikringsmegling, slik at forbrukervernet på dette området forbedres. Til slutt innebærer direktivet et krav om likebehandling av ulike typer personer og institusjoner som utøver forsikringsmegling, for eksempel agenter, rådgivere, meglere og institusjoner som yter bank- og forsikringstjenester.

Definisjonen av forsikringsmegling i direktivet omfatter flere typer aktører enn det som frem til direktivet kom ut regnes som forsikringsmegling etter norsk rett og reguleres av någjeldende forskrift om forsikringsmegling. I tillegg til det som etter gjeldende rett regnes som forsikringsmegling, skal gjenforsikringsmeglere, forsikringsrådgivere og agenter omfattes. Ettersom dette begrepet dekker mer enn det vi i norsk rette kjenner som forsikringsmegling, foreslår departementet å bruke begrepet ”forsikringsformidling” som en samlebetegnelse på alle de ulike typer virksomhet som omfattes i forslaget om gjennomføring av direktivet i norsk rett. Etter definisjon som svarer til definisjonen av direktivets virkeområde er foreslått tatt inn i forslag til lov § 1-2 nr. 1.

⁹ Ot.prp. nr 55.

7.3 Lov om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner (Konkurransen på finansmarkedet)

Regjeringen la i 1986-87 frem en lovproposisjon om konkurransefremmende tiltak på det norske finansmarkedet. Den var et ledd i en samlet nærings- og strukturpolitikk som hadde som mål å effektivisere produksjonen i norsk næringsliv. En struktur på finansmarkedet med et tilstrekkelig antall selvstendige og gjensidig uavhengige finansinstitusjoner var et hovedvilkår for at konkurransen på finansmarkedet er effektiv på varig basis. Man mente det til enhver tid burde være et rimelig stort antall reelt konkurrerende enheter på markedene for finans- og forsikringstjenester, slik at en unngikk at enkeltselskaper kunne utøve betydelig markedsrett. Her ble det særlig fremmet at i deler av finansmarkedet ville etableringskostnadene kunne være betydelige og motvirke nye etableringer, jfr. for eksempel kostnadene ved å etablere filialnett for å konkurrere i personmarkedet. Gjennom utøvelse av markedsrett ble det fremhevet at et lite antall etablerte institusjoner vil kunne motvirke at nye selskaper etableres dersom antallet uavhengige institusjoner i utgangspunktet er redusert for mye.

For forsikringstjenester var informasjonen om prissetting og andre vilkår ofte mangelfull. Flere forslag i denne proposisjonen vedrørende livsforsikring mente man ville kunne legge grunnlag for å bedre kundenes posisjon, bl.a. ved at de lettere kunne sammenligne avkastningen på forsikringssparing med avkastning på andre spareformer.

Finansinstitusjonene er (som nevnt) underlagt lover og regler som påvirker innbyrdes konkurranseforhold på finansmarkedet, og som kan hemme konkurransen eller vri konkurransen mellom ulike grupper av finansinstitusjoner. Således påpekte man at valg av virkemidler i penge- og kredittpolitikken kunne påvirke konkurranseforholdene, bl.a. virkemidler med hjemmel i penge- og kredittloven og valutaloven. Videre ville skattelovgivningen og den særskilte lovgivningen for de ulike grupper av finans- og forsikringsvirksomhet kunne ha slike virkninger.

Både valg av virkemidler i penge- og kredittpolitikken, og hvor strampolitikk som føres, ville kunne ha en vesentlig betydning – i alle fall midlertidig – for konkurransen på finansmarkedet. I den løpende penge- og kredittpolitikken ble det lagt vekt på å utforme virkemidlene slik at de ikke skulle virke unødige konkurranseforvridende mellom ulike typer finansinstitusjoner eller dempende på konkurransen. Også de skatteregler kundene til enhver tid står ovenfor, vil kunne ha stor betydning for de konkurranseforhold kredittinstitusjonene står ovenfor.

De endringer som er gjennomført i beskatning av kapitalforsikring med virkning fra 1986 fjerner en kilde til betydelig konkurransevridding mellom sparing i forsikring og annen finansielle sparing. Mindre skattesubsidier ved sparing med skattefradrag vil også ta bort en kilde til konkurransevridding på finansmarkedet.

I Ot.prp. nr 41 er det omtalt at det vil bli foretatt endringer i forskriftene for den skattemessige behandlingen av *egen pensjonsforsikring* for de tilfeller hvor selve forsikringsinnholdet reelt sett tilskrives mindre betydning enn det element av reell sparing ordningen medfører, og hvor slik sparing framstår som et nært alternativ til annen finansiell sparing, for eksempel i bank.

Den særskilte lovgivningen for de ulike grupper av finansinstitusjoner har tatt utgangspunkt i og bidratt til en oppdeling av finansvirksomheten etter ulike grupper av finansinstitusjoner. (Bl.a. har Banklovgivningen - for å nevne noen - gitt forretnings- og sparebankene enerett til å motta innskudd fra publikum. Tilsvarende enerett har forsikringsselskapene til å ta imot forsikringer og forvalte tilhørende midler. En del rene forsikringer er kombinert med sparing.) Likevel har det over tid utviklet seg en større konkurranseflate mellom ulike typer finansinstitusjoner gjennom en betydelig grad av såkalt bransjeglidning, ved at virksomhetene i de ulike bransjer er blitt mer like. I tillegg har kredittformidlingen utenom finansinstitusjonene fått større betydning.

Utviklingen reiser spørsmål om i hvilken grad lovgivningen for de ulike grupper av finansinstitusjoner og andre offentlige lover og regler kan motvirke slik bransjeglidning eller i hvilken grad forholdene legges til rette for ytterligere tilnærming og større konkurranseflate mellom ulike bransjer innenfor finansvirksomheten. Det synes særlig å være to områder som krever en nærmere vurdering: Utviklingen av konkurranseflaten mellom banker og finansieringsselskaper og utviklingen av konkurranseflaten mellom bank og forsikring (innenfor et konsern).

Et aktuelt spørsmål som ble stilt i Ot.prp. nr 41 er om forsikringselskaper skal få adgang til å etablere og å eie bank, og omvendt om bankene skal få adgang til å eie forsikringselskaper (innenfor et konsern). Svaret til nevnte problemstilling var i 1986-87; ”En ser det ut fra et konkurranse- og konsentrasjonssynspunkt som lite ønskelig at forsikringselskaper kjøper etablerte banker, og omvendt at banker kjøper opp etablerte forsikringselskaper. Etablering av nye enheter innenfor bank og forsikring mente man derimot isolert sett og i alle fall i første omgang kunne øke konkurransen på finansmarkedene”.

I proposisjonen foreslås både endring i lovgivning og retningslinjer for struktur- og konkurransepolitikken på områder hvor lovgrunnlaget ikke endres. For livsforsikringselskaper er forslagene sammenfatningsvis lagt opp til følgende endringer: Det vil bli fremmet nye forskrifter for ”Egen pensjonsforsikring etter skatteloven”, slik at de produkter som faller inn under denne skattemessige gunstige behandling primært skal ivareta folks forsikringsbehov. Det vil bli fastlagt en minste utbetalingstid for ordningen, og videre lagt til rette at det ikke gis adgang til å garantere utbetalinger til andre etterlatte ved forsikringstakers død enn til etterlatte som forsørges av forsikringstaker.

Forslaget i denne lovproposisjonen må ses i sammenheng med forslag til ny lov om forsikring, jfr. Ot.prp. nr 42 (1986-87) ”Om lov om forsikringsvirksomhet som fremmes samtidig med denne proposisjonen”.

7.3.1 Bakgrunn for proposisjonen

Utvalget som skulle utrede konkurransesituasjonen på finansmarkedet, ble oppnevnt 5. oktober 1984. Konkurranseutviklingen ble i løpet av første halvår 1984 aktualisert som følge av at ulike typer avtaler ble etablert mellom store finansinstitusjoner. Det var dessuten kjent at finansinstitusjonene har betydelige eierinteresser i hverandre.

Framveksten av nye typer finansielle produkter samtidig med stadig større institusjonell oppfinnsomhet i markedet, bidro til å vanskeliggjøre oversikten over den reelle og formelle konkurransesituasjon på finansmarkedene. Fra myndighetenes side var det følgelig et klart behov for en nærmere utredning som grunnlag for eventuelle tiltak i retning av å sikre effektiv konkurranse.

7.3.2 Bedre råd

Fra 1. november 2007 ble rådgivere i norsk finanssektor underlagt en nytt EU-direktiv: det såkalte MiFID-direktivet (Markets in Financial Instruments Directive) som også ble innført i hele EØS-området. I Norge er regelverket implementert gjennom ny verdipapirhandelslov. Målet for direktivet er blant annet å bedre investorbekyttelsen på tvers av landegrensene, samt å etablere ett marked i Europa for finansielle tjenester. Man skal sikre at kundene som investerer har tilstrekkelig informasjon når de foretar investeringsbeslutninger. All informasjon til kunden skal være korrekt, klar og ikke villedende.

Kunder har ulikt kunnskapsnivå, og de skal derfor klassifiseres enten som ikke-profesjonelle eller som profesjonelle. I tillegg må foretaket foreta en såkalt egnethets- eller hensiktsmessighetstest av hvorvidt den etterspurte investeringstjenesten eller produktet er egnet eller hensiktsmessig for kunden.

¹⁰ Ot.prp. nr 41

Før MiFID ble innført, kunne hvem som helst kalle seg finansiell rådgiver, og det var få krav til å dokumentere kunnskap eller bakgrunn. Nå må foretak som skal yte investeringsrådgivning ha konsesjon fra Kredittilsynet. For å få konsesjon må bedriften vise til at de ansatte blir sertifisert. Dette skal sikre at bransjen blir mindre salgorientert og mer opptatt av kundetilfredshet enn tidligere. Dette har vært en endring over tid, og en endring som man mener har vært nødvendig og i harmoni med den nye og strengere lovgivningen.

11

8 Oppsummering

Oppsummert kan man si at utviklingen innen personforsikring henger sammen med flere forhold som drives frem i et fellesskap mellom kundebehov, dekninger gjennom det offentlige, jussens dynamiske samspill samt forsikringsselskaperes behov for å søke å dekke den økonomiske etterspørselen som oppstår. På bakgrunn også av varslede endrede regler gjennom folketrygden tenkt innført i 2010 så er spørsmålet om det sosiale aspektet hos private forsikringsaktører ved salg av personforsikringer muligens er “tvunget” inn i endringene man ser nettopp for å dekke etterspørselen for et stadig større økonomisk behov som pensjon, selv om dette går på bekostning av eventuelle andre fordeler som gunstige arveregler eller gunstige skatteregler.

¹¹ Kilde: Aftenposten torsdag 27. mars 2008. Forbrukerrådet, Kredittilsynet og Finansnæringens Hovedorganisasjon.

9 Litteraturliste

Claus Brynildsen, Børre Lid og Truls Nygård. Forsikringsavtaleloven med kommentarer. Gyldendal, 1. utgave, 1. opplag 2001.

Arv; Peter Lødrup. Arverett. 4. utgave

Innføring i Forsikringsrett. Jan M. Haugen. Forsikringsakademiet 2000. 1. utgave

Lignings-ABC 2007/08. Fagbokforlaget 2008. 29. utgave, 1. opplag. Utarbeidet av Skattedirektoratet

Personforsikring Privat – Bedrift. Forsikringsakademiet Oslo, januar 1999. 6. utgave. Redaktør; Kai Myrstad

Fredrik Zimmer, Lærebok i skatterett. 4. utgave. Universitetsforlaget 2001.

<http://www.finansdepartementet.no>. Lover og regler.

<http://www.regjeringen.no>

